سزای لە سێدارەدان (ئیعدام)
نوسینی :کارل مارکس

وەرگێڕانی : سەردار عەبدوڵا حەمە

ئەم ووتارەی خوارەوە لە لایەن کارل مارکس ەو لە ١٨٥٣/١/٢٨نوسراوە لە ١٧ و ١٨ ی مانگی شوباتدا لە “ڕۆژنامەی نیۆیۆرک دەیلی تریبوون ” چاپ کراوە.

سزای لە سێدارەدان

ڕۆژنامەی “تایمز” لە ٢٥ /١ دا لە بارەی لە سێدارەدانی کەسەکاندا چەند تێبینیەکی داوە :
“زۆرترین قسە لە ئێستادا لە سەرسێدارەدانە لەم وڵاتەی ئێمەدا بە شێوەکی گشتی بەڵام ئێمە شاهیدی ئەوەین سێدارەدان بە ڕێگای هەڵواسین بە داردا ، خۆکوشتن ، یا مردنی ڕێکەوتی ، درێژەی هەیەو بەردەوامە ، ئەنجامی ئەوەی تاوانبارێکی ناسراو کە لە سێدارە دەدرێ کاریگەری دەخاتە سەر کەسانێک کە نەخۆشی دەروونیان هەیە ، یا کەسانێ کە عەقلیان نوقسانە ”
لەم ڕووەوە ئەم ڕۆژنامەیە چەند نموونەیەک باس دەکا یەکێ لەوانە باسی شتێک دەکا لە “شیفێلد” لە گەڕە شێتەکانی دەوروبەری خۆی باسی لە سێدارەدانی کەسێکی پیری کردووە بە ناوی “باربور”ی کە ئەو خۆی هەڵواسیوە بە داردا .وە ئەم ڕۆژنامەیە نموونەیەکی تر باس دەکا کە مێرد منداڵیکی ١٤ ساڵ خۆی لە سێدارە داوە.
لە واقعدا باس کردنی ئەم نمونانە لە لایەن ئەم ڕۆژنامەیەوە بەم شێوەیە لە خزمەتی ئەو بڕیارەیە کە خۆی داویەتی بەڵام جێ باوەڕی هیچ کەسێکی هۆشیار نابێ ،ئەمانە لە ڕووی ئسوڵیەوە هیچ شتێک نین جگە لە ستایش کردن و وەسفی جەلادەکان و قایل بوونی ڕاستەوخۆی ئەوانە بە جێگای خودا لەم نێوەدا . لێرەدا سزای سێدارەدان ” بە دوا چارەسەری کۆمەڵگا دائەنێت”. ئەم ڕۆژنامەیەی کە خۆی بە لە “سەرووی ڕۆژنامەکان” ناو دەبات پیرۆز کردنی ئەم سزایە بە ئەرکی خۆی دەزانێ ئەمە ئەو ئامانجەیە کە ئەم ڕۆژنامەیە لە ووتارەکەیدا بەیانی کردووە .

رۆژنامەیەکی تر بە ناوی ” مۆرنینگ ئەدقایستەر” کە ڕەخنە لە

“تایمز” دەگرێ لە بواری لە سێدارەداندا وە تایمز بە لایەنگری لە سێدارەدان ناو دەبات ئامارێکی سەرنج ڕاکیشی داوە لە سەر لە سێدارەدان لە ماوەی ٤٣ ڕۆژدا لە ساڵی ١٨٤٩دا کە بەم شێوەیە :

ناو و بەرواری لە سێدارە دراوەکان:

میلان ٢٠ی مارس
پولی ٢٠ی مارس
سمێث ٢٧ ی مارس
هۆو ٣١ ی مارس
لندیک ٩ ی نیسان
جەی . گریفیت ١٨ ی نیسان
جەی. راس ٢١نیسان
سارا تامس ١٣ نیسان

کوشتن وخۆ کوژی :

ها نا ساندلس ٢٢ ی مارس
ا.م.ج نیوتن ٢٢ی مارس
ج.ک کلیسون ٢٧ ی مارس (٤دۆسیەی کوشتن لە لێڤەرپول)
کوشتن خۆ کوژی لە لیستر ٢ی نیسان ،کوشتن بە هۆی ژەهراوی بوون لە گەرماو(حەمام) ٧ی مارس .
دەبل یۆ بیلی ٨ی مارس
ج.ج. وارد دایکی خۆی کوشتوە ١٣ نیسان
باردلی١٤ ی نیسان
پاکسی باوک ودایکی خۆی کوشتوە ١٤ی نیسان
جی بیلی ٢ کوری خۆی کوشتوە١٧ نیسان
جارلزئورتن ١٨ ی نیسان
دنیل هولمزدن ٢ی ئایا

بەم شێوە یە” تایمز “یش کە خۆشی ڕای لە سەرە . ئەم خشتەیە ئەوە نیشان ئەدا نەک تەنها خۆ کوشتنەکان بەڵکو ئەوانی تریش لە جۆری وەحشیانە ترینی کوشتنەکان بە تایبەتی لە سێدارەدانی تاوانباران ،جێ ی سەرسورمانە کە ئەو ووتارە ی تایمز جگە لەوەی کە دەیەوێ تیر□ی□کی وەحشیانە بۆ ئەمە داڕێژی هیچ بەڵگەیەکی سادە نادا بە دەستو□ بۆ بە مەدەنی بونی ئەم کۆمەڵگا یە ، بە هیچ شێوەیەک ناتوانێ هیچ بنەمایەک بۆ ئەو عەدالەتە دابنێ کە خۆی بانگەوازی بۆ دەکا لەم رێگاوە واتە لە رێگای لە سێدارەدانەوە . سزاکان بەوە

پێناسە کراون کە بە ترساندن و چاکسازی کەسانی ترە . بەڵام تۆ ئەو مافەچۆن بە خۆت دەدەی کە بە ترساند ن و چاککردنی کەسانی تر من تەمێ بکەی. مێژوو نیشانی داوە بە پێ ی باشترینی ئەو ئامارانەی لە بەردەستدایە ئەوە سەلمێنراوە لە سەردەمی “قابیل”ەوە تا ئێستا دونیا لە ڕێگای سزادانەوە نە ترسێنراوە و نە چاکیش بووە. بەڵکو بە پێچەوانەوە بووە.

لە گۆشە نیگای " تاکی دابڕێنراو"ەوە یەک تیئۆری سزادان هەیە ئەوەش تیئوریەکەی “کانت”ە کە مافی تاک دادەبڕێ لە کۆمەڵگا وە زۆر گرنگی پێ دەدا ، ئەویش فۆرمۆڵبەندیەکەی لە هیگڵەوە وەرگرتوە ، هیگڵ دەڵێت :" سزادان مافی تاوانبارە ، ئەم کاردانەوەیە لە ئیرادەی خودی تاونبارەکەوە هاتووە.تاوانبار بە پێشێل کردنی ماف ئەو مافە بە خۆی دەدات . تاوانەکەی ئەو نەفی کردنەوەی مافە ، سزادانیش نەفی کردنەوەی ئەو نەفیەی ئەوە، وە پشتیوانی کردنی تاوانبار لە مافەکە کە خۆی بڕیاری لە سەر داوە وە بە سەر یدا سەپێنراوە"(هیگل – فەلسەفەی هەق).
بێ گومان لەم فۆرمۆڵبەندیەدا سەرلێشێوایەک دەبینرێ .هیگڵ لە جیاتی ئەوەی کە تاوانبار وەک یەک(بکەری ناو هەلومەرجێک)و کەیلەی دادگا ببینێ ، ئەو بە کەسێکی سەربەخۆو دوورلە کۆمەڵگای دەبینێ وە دەڵێت ئەو چارەنوسی خۆی بە دەست خۆیەتی . بە ڕۆشنتر بڵێین ئەوە ئایدیالیزمی (میثالی) ئەڵمانیە بەم نموونەیە وەک نموونەکانی تر ڕەهایی دەبەخشێ بە یاسا خوێناویە باوەکانی سەر کۆمەڵگا کە ئەویش لە ڕەهایی بوونی دەرەوەی سروشتەوە سەرچاوەی گرتووە ، ئایا ئەمە بە دەربەستی نیە لە جیاتی دۆزینەوەی هاندانە واقعیەکانی کەسەکە دیاری بکەی و لە جیاتی ئەوەی بڵێت کە ئەو فشارە بدۆزیتەوە کە لەسەر کەسەکە پەیدا بووە بەهۆی جۆراو جۆری هەلومەرجی کۆمەڵایەتی داسەپێنراو کەچی دێیت کەسەکە دائەبڕی لەم هەلومەرجە تەنها خۆی دەبینی وەک کەسێکی سەربەخۆ و دابڕاو سەیری دەکەیت و بڵیت لە جیاتی خودی کەسەکە کە سیفاتی جۆراوجۆری هەیە یەک سیفەتی بۆ دیاری بکەی وهەر خۆتیش بڕیاری لە سەر بدەی! ئەم تیئۆریە کە دەڵێ سزاکەی لەسەر ئیرادەی خۆیەتی ، ئەم سزایە جگە لە ڕاگەیاندنی هاوشێوەکردنی میتافیزیکیانەی " یاسای تۆڵە بە تۆڵە" کۆنەکەیە واتە دەبێ (ئەو سزایە یەکسان بێ بەو تاوانەی کە تاوانبار ئەنجامی دەدات)(چاو بەرانبەر چاو، وددان بەرانبەر ددان، خوێن بەرانبەر خوێن) شتێکی جیاواز تر نیە . ڕاست وەکوان ئەم سزایە شتێک نیە جگە لەوەی وەک هۆیەک بە کار دەهێنرێت بۆ دارمانی کۆمەڵگا بەرەو بارودۆخێکی دواکەوتوانە ئەمە چ

کۆمەڵگەیەکە جگە لە جەلاد هۆیەکی باشتری نەبێ بۆ بەرگری لە خۆی ،کە ئەم ڕۆژنامایە بۆی دیاری کردووە ، بە پشتیوانی خۆی لەم سزا وەحشی گەریە دەیەوێ ئەم هەلومەرجە بۆ هەتا هەتا یە ڕاگرێ .

بەریز آ . کتلە لە یەکێلە چاپکراوە بە ناوبانگەکانیدا دەڵێت:

"ئێمە دەبینین بودجەیەکی زەبەلاح بۆ زیندانەکان ، گرتووخانە نهێنیەکان ، بنکەکانی لە سێدارەدان دائەنرێ ، لە کاتیکا دەتوانین بە هەمان شێوە کە پێشبینی لە دایکابووان بکەین رەئی بدەین لە سەر ئەوەی کە چەندە کەس دەستی لە کوشتندا هەیە ، چەندە کەسی بکوژی ژەهراوی هەیە، وە چەندە دەچنە زیندانەوە"

بەڕێز کوتلە لە ئەنجامی کۆکردنەوەی زانیاری لە سەر تاوانەکان لە ساڵی ١٨٢٩ بەشێوەیەکی سەرسوڕ هێنەر پێشبینیەکانی بە دی هاتوون کە بەچاپ کراوی ڕای گەیاندووە نەک تەنها بە ژمارە بەڵکو تاوانە جۆراو جۆرەکانیشی دیاری کردووە لە فەرەنسا لە ساڵی ١٨٣٠دا ، ئەم کارەی ئەو نەک لە سەر بنەمای دەزگای سیاسیە کانی یەک ووڵات بەڵکو لەسەر بنەمای تەواوی ئەو هەلومەرجەیە کە کۆمەڵگایەکی مۆدیرنی بۆرژوازی هێناویەتی لەگەڵ خۆی کە دیارە ئەنجام دانی تاوان خۆی بەشێکە لەم هەلومەرجە لە کۆمەڵگایەکی دیاری کراودا. لەم خشتیەی ئەودا کە بۆ ساڵی ١٨٢٢-٢٤ ئامادە کراوە دەتوانین ئاگادار بین تاوانباران چەندن وکام تەم□ن بەپێی ژمارە ١٠٠ لە فەرنساو لە ئەمەریکا:

تەمەن	فیلادلفیا	فەرەنسا
خوار ٢١ سال	١٩	١٩
٢١ تا ٣٠ ساڵ	٤٤	٣٥
٣٠ تا ٤٠ سال	٢٣	٢٣
سەروی ٤٠سال	١٤	٢٣
کۆی گشتی	١٠٠	١٠٠

بە پێی ئەم خشتەیە تاوانەکان بەشێوەیەکی زیاد بەرچاو دەکەون ،چەندە لەوانە و چ جۆرێکیان لە دیاردەیەکی ماددیەوە هاتوون ودووبارە دەبنەوە . لێرەدا بەڕیز کوتلە دەڵی : ئاسان نیە بتوانین بە ووردی دیاری بکەین چەندە لەم تاوانانە (هۆکاری دونیای مادیین یا سیستەمی کۆمەڵایەتین) ئەوە دەزانین کە ئەم سیستەمە چەندە کاریگەری هەیە لەسەرئەو تاوانانە ودووبارە کردنەوەیان بە شێوەیەکی بەردەوام ئەمە زۆر گرنگ نیە. بۆیە دەبێ لە جیاتی ستایش کردنی جەلاد و ئەوانەی کەسەکان لە سێدارە دەدەن (مەبەست دەوڵەتی بورژوازیە _ وەرگێر)کە هەر خۆیان هۆن بۆ دروست کردنی تاوان وتاوانباران تاوانیش هەر دووبارە دەبێتەوە بە هۆی ئەمانەوە ،

دەبێ زۆر بە توندی خوازیاری ڕووخان و لە ناوبردنی ئەو هەلومەرج و بارودۆخە بین کە تاوان بەرهەم دەهێنێ و سەرچاوەی تاوانەکانە لە کۆمەڵگەدا .

ت□بینی وەرگێڕ:

١- گرنگی وەرگێڕانی ئەم بابەتە بۆ زمانی کوردی لەوەدایە کە بۆرژوازی لە ڕاگەیاندنی حیزبەکانیەوە یا ل□رۆانگەی تیۆریسینەکانیەوە یا لەڕێگای ڕۆشنبیرەکانیەوە ڕۆژانە پروپاگەندە لە دژی کۆمۆنیزم دەکەن کومۆنیزم بە لایەنگری مرۆڤ کوشتن ناو دەبەن لە کاتێکا پێچەوانەکەی ڕاستە ، کۆمۆنیستەکان ئەگەر دەسەڵات بە دەستەوە بگرن کوشتنی ئینسانەکان ڕادەگرن یەکەم کاریان ئەوەیە سزای لە سێدارەدان (ئیعدام) هەڵدەوەشێننەوە ، بۆیە ئەم وتارەی مارکس وەک وەڵامێکە بۆ ئەو پروپاگەندانە.
٢- ئەم بابەتەم لە زمانی فارسیەوە وەرگێڕاوە لە دوو وەرگێڕان سوودم وەر گرتووە :
آ- وەرگێڕانی اشرف دهقانی ئەمە لینکەکەیەتی /http://universaltolerance.org/component/k2
ب- وەرگێڕانی -خاور ئەمە لینکەکەیەتی -http://www.negah1.com/clasic/marx9.htm

---

هیچ ساڵێك بەقەد ئەمساڵ كۆمەڵگەی کوردی بیری ئارامی نەكردووە … ئیسماعیل حەمەئەمەین

هیچ ساڵێك بەقەد ئەمساڵ كۆمەڵگەی كوردی بیری ئارامی نەكردووە، تەنانەت دوای ڕاپەڕین، كەپەیكەرە جوانەكەی ئارامیان لەناوەڕاستی شاردا لابرد كەس دەربەست نەبوو. ئیدی ئەم پەیكەرە بۆ ئەبەد لەلایەن یەكێتیەكانەوە لابراو كەس لەشوێنی خۆی داینانەیەوە.

چەند جوانە ئەم ڕۆحە کوردییە کەلەپڕ وەئاگادێتەوە، ئەمساڵ لەپڕێکدا (یادەوەری کۆمەڵگە) ئاوڕ لە (شۆڕشگێڕە ڕۆمانسیەکەی) دەداتەوە . تەنانەت ئەوانەشی لەدەرەوەی خەباتی کۆمەڵە و یەکێتی نیشتمانی کوردستاندا بوون، ئەمساڵ بیری ئارام دەکەن و یادیان کردەوە. نەوەی نوێ کەبەناوهێنانی هەر پارتێکی سیاسی هێڵنجی دێت، ئەوانیش ئەمساڵ لەگەڵ کۆی خەڵکە خەوبینەرەکەدا بیری ئارامیان کردۆتەوە، لێرەو لەوێ، لەفەیسبوکەکانیاندا تەعبیریان لەم یادەکردووە.

بۆچی کۆمەڵگەی کوردی لەپڕێکدا ئارامی بیردەکەوێتەوە، بەمەرجێك میدیای یەکێتی بەردەوام دەیەوێت ئارام لەناو کەوتووەکانی دیکەدا ونبکات؟ بۆچی دەیەوێت ئارام لەناو ڤیستڤاڵی بەردەوامدا نقوومیدەکات، کەچی ئەمساڵ لەهەموو کەس زیاتر یادی ئارام ڕۆشنتر بووە، کاریگەرە سایکۆلۆژییەکانی قوڵتر بووە، هەستکردن بەئارام وەك سمبولێك زیاتر لەژیانی ئێمەدا ئامادەگی هەیە؟

لەڕاستیدا کۆمەڵگەی کوردی چیتر بیری پاڵەوانەکانی ناکات بەخێریان و تاقم وتفەنگەکانیانەوە، چونکە هەمیشە لەو غایلە بۆئەمانەدا دەژین، گەر (پاڵەوانە کەوتووەکان) لەشۆڕشدا لەژیاندا بمانایە، لەوانەیە وەك ئەمانەی ئەمڕۆیان بکردایە و زیاتریش! ئەم پاڵەوانبازییە، ئەم عەسکەرتاریەتەی کەدرێژ بوونەوەی دیوەخانەکانی چەکدارەکانی شێخ و ئاغاو مەلاکانی کوردستانە، وەك نەریتێك نەتوانای پارێزگاری کوردی هەبوو و نەتوانای ئەوەشی هەیە کە خەونی ئازادی و داپەروەری لەمرۆڤی کوردا بنیات بنێت.

لێرەوە بیرکردنی ئارام، بیرکردنی کۆمەڵگەی کوردییە بۆ ڕۆشنبیری شۆڕسگێڕ، بیرکردنی کومەڵگەی کوردییە بۆ شکۆی خۆی، کەهەر جارەی بەشێوەیەك لێی دەستێنرێتەوە. کۆمەڵگەی کوردی بۆیە بیری ئارام دەکات، چونکە تێزە بەناوبانگەکەی ئارامی لەبیرە؛ کەشۆڕش بۆ کۆنترۆڵی و ئاڕاستەکردنی جەماوەر نییە بەئارەزووی نوخبەیەك، بەڵکو شۆرش پڕۆسەیەکی هۆشیاری دوورودرێژە لەناو خودی گوتاری ڕۆشنبیری شۆڕشگێڕدا خۆی دەدۆزێتەوە. هەر بۆیە سەیر نەبوو کەلەو شاخەدا، لەناو ئەو گوندە چەپەکانەدا، ئارام بەردەوام بوو لەنوسین و بیرکردنەوە لەوەی چۆن ڕۆژنامەی ئاڵای شۆڕش دەربکات، بەمەرجێك هەموو کۆمەڵە خاوەنی ڕۆنیویەکی سەرەتایی نەبوو.

لەپاڵ ئەمەدا ئارام مرۆڤێکی زندێست بوو، خاوەنی هۆشیارییەکی جێندەریی مارکسیانە بوو، لەبەشداری ژنان لەخەباتی ڕزگاری گەلی

کورد و چینایەتیدا ئەو لینکە ونبووەی دەدی و باسیدەکرد. هەر بۆیە ئارام بەدووی میکانزمێکدا دەگەڕا شتروکتوری کۆمەڵەی ڕەنجدەران بگۆڕێت، لە (کۆمەڵە) یەکی نێرسالاری مارکسی لیننیەوە بۆ کۆمەڵەیەك کەبەهەقەت ماناکانی چەپی لەخۆدا ڕەنگبداتەوە .

ئەمە جگە لەوەی ئارام شاعیرێکی ناسك بوو، لەسێبەری ئەمدا گیتاریستێکی وەك ئازاد هەورامی وەك سەرکردە پێدەگات، سەدەها کادری گەنجی کۆمەڵەی ڕەنجدەران کەلەشۆڕس و زیندانەکاندا کەوتن، یان تیرۆری سیاسی کران، خەوبینەر و ئازا لەدونیای حەفتاکان تاکۆتایی هەشتاکانی ئێمەدا دەبینران. دەهاتن بۆ کۆڕی شیعرەکان ، بۆ شانۆگەرییەکان ، بۆ کۆڕە زانستییەکان. تەنانەت لەگوندە چەپەکەکانی کوردستاندا گفتوگۆیان لەسەر ئەدەب دەکرد ؛ ئەدەب بۆ ئەدەب یان بۆ جەماوەر ..ئەمەو زۆر پرسی دیکە لەسەر شانۆ ، هونەری شێوکاری و چیرۆك ، بەردەوام بەهەند وەردەگیرا. شانۆی ئیپیکی یان ئەفسانەیی (بێرتۆڵد برێخت) شانۆی خۆشەویست بوو لایان، ئەوان حەزیان لەڕەمزەکانی ئازادی بوو لەشێوەکاریدا. بۆچی نا ! چونکە ئەمانە پەیامبەرەکانی دونیایەکی دیکە بوون، (یۆتۆبیا دروستکارە) ئازاکانی دونیای کوردی بوون. ئەمانە سێبەرەکانی ئارام بوون لەدوای خۆیەوە، تاوەکو ئەمڕۆش لەناو خەونی ئەکتی شۆڕشگێڕیدا درێژدەبنەوە.

ئارام سێبەرێکی ئاسان نییە بە ڤیستڤاڵەکان داپۆشرێت ، گەر هاتوو ڤیتسڤاڵەکە بەناوی ئارامیشەوە بێت . ئارام بەدیوێکی تردا ئەو فیگورەیە، کەوا لە شۆڕشگێڕە دێرینەکان دەکات (هەست بەتاوان) بکەن بەرامبەر خۆیان ، هەر بۆیە زۆریان بەپەلە دەچن لەتەنیشت گۆڕەکەیەوە فۆتۆ دەگرن و لەگوتارە درێژەکانیاندا خۆیان بەدرێژکراوەی ئەو دەچونێنن! بەڵام ڕاستیەکانی بەر خۆر شتێکی دیکەن.

بەدیوێکی تردا لەگەڵ هەڵکشانی باڵی ڕەگەزپەرستی و ئیسلامەوی و پۆپۆلیستی و ترامبیزمدا، ئارام نۆستالژیایەکە بۆ سەدەیەك کەژیان لەشەڕدا بوو لەنێوان چاك و خراپە، سۆسیالست و کاپیتالیست، شۆڕشگێڕ و فاشی، ماسکولینست و فیمیستی چەپ …هتد. لەم شەڕەدا شۆرشگێڕە خەوبینەرەکان جەنگاوەر بوون بۆ یۆتۆبیای دونیایەکی باشتر. بەڵام سەدەی بیست ویەك جگە لەتێکەڵبوونی هەموو ئەمانە و ترشاندنیان لەناو یەکتردا لەئەکتێکی بەردەوام گاڵتەجاڕ و دووڕوودا ، هیچیر نییە. ئەمە وەهای کردووە ترامپ و ڕاسیستەکان لەئەوروپادا ، ئیسلامیستەکانی وەك ئێردوگان و مەزهبیەکانی وەك

حکومەتی ئێراقی و ئێرانی ، حوکمی دونیا بکەن .

لێرەوە یادکردنی ئارام بیرکردنی ناخودئاگای کۆمەڵگەی کوردییە بۆ خەوبینەرەکانی ، بۆ شاعیرە ڕاستەقینەکانی، بۆ ڕۆشنبیری شۆڕشگێڕەکانی ، بۆ دونیایەکی دیکە دوور لە داڕزانی ئەخلاقی و دووڕوویی سیاسی.

بیرکردنی کۆمەڵگەی کوردی بۆ ئارام و گەڕانەوەی سێبەرەکانی، ڕۆژ بەڕۆژ ئەرکەکانی ڕۆشنبیری کورد قورس و قورستر دەکات….

لەندەن 31.01.17

پێشەکی قەسیدە\ کتێبی ” گەڕانەوەی زەردەشت ” و چەند تێبینیەك لە ڕوانگەی زەردەشتیەتناسیەوە

سەلام ناوخۆش \مامۆستای زانکۆ

” قسەکردن لە سەر فەلسەفەی دین یا مەعریفە بەخشینە یا مەعریفە جوینە”

ناوەندی ڕۆشنبیری و هونەریی ئەندێشە لە زنجیرە کتێبی فیکر و ئەدەب قەسیدە\کتێبێکی بۆ (ئەحمەد مەلا) بە ناوی (گەڕانەوەی زەردەشت) بڵاوکردۆتەوە. ئەم کتێبە (353)ی زنجیرەکەی سەرەوەیە و پێشەکی و دەقە شیعریەکە 164لاپەڕەی داگرتووە.
پێشەکی کتێبەکە لاپەڕە (7) تا (12)ی داگیرکردووە . ئەحمەدی مەلا لە چەند دێڕی سەرەتایی دا ئامانجی خۆی لەم کتێبەی خۆی دەخاتەڕوو و دەنووسێت :” ئەم قەسیدە\کتێبە بە یەك نەفەس نووسراوەتەوە لە دەوری یەك ” بابەت ” دەخولێتەوە، دەبێت بابەت لە مانا هەرە فراوەنەکەی بخوێندرێتەوە . پەلوپۆ بۆ چەمکەگەلێك دەهاوێژێ لە

گاتەکانی زەردەشتدا وەرمگرتوون و کاری شیعریم لە سەریان کردووە…"

شاعیر لەم کتێبەدا هەوڵدەدا جۆرە(ڕۆحانیەتیەکی مارکسی یا عەلمانی) بۆ خۆی و خوێنەری خۆی لە جیهانبینی زەردەشتییەت بدۆزێتەوە ، بۆیە کتێبەکەی لە شەش "گزینگی " زەردەشتی فۆرمەلەکردووە: گزنگی ڕاستی –ل13-42 ، گزنگی بیری پاك43-68،زاڵبوون بەسەر خۆتدا 69-94 ، گزنگی ئارامیی -95-116 ، پێگەیشتن و بەختەوەربوون -117-142، دوا گزنگ گزنگی نەمری -143-164.

دیاردەی ئاشتەوایی لە نێوان(ڕۆحانیەت)و (عەلمانیەت) لە ئەوروپا مێژوویەکی هەیە، بەڵام لە نێو کورددا تازەیە بەوەی ئیسلام ، ئیسلامەوە و عەلمانیەت ، عەلمانیەت . لە ئەوروپا شکستی عەلمانیەت لە وەرامدانەوەی پرسیار و گومانەکانی مرۆڤ ، وەیکرد چەندان بیرمەند لە منداڵدانی مارکسیەتی ڕۆژئاوا یا عەلمانیەتی ڕۆژئاوا سەرهەڵبدەن و داوای " جێکردنەوە"ی ئایین\ڕۆحانیەت لەم عەلمانیەتە بکەن و فۆرمێك لە کۆکردنەوەی ئایینێکی نا-عەقیدەیی و عەلمانیەت لە فەزای عەلمانیەتی ئەوروپا دروست بکەن ، بەوەش پۆست سیکیولاریەك \روست بوو . ئەو پۆستسیکیولەرییە(پاش عەلمانییەت)-ە لە دوو شەنگست سەرچاوەی گرتووە :

1.شکستی سیکیولاریزم بەرانبەری حەزی مرۆڤ

2.هەژموونی ڕۆح و ڕۆحانیەت لە سەر فیترەی مرۆڤ

هەر ئەمەش وەیکرد چەندان بیرمەندی چەپی ئەوروپی بە دیدێکی تر شەنوکەوی سیکیولاریزمی ڕۆژئاوا بکەن ، لەوانە(گارودی)و (هربرت مارکیوز)…ئەفسووس چەپی ڕۆژهەڵاتی ، کوردیش یەکێك لەوانە بەو پرۆسە موراجەعاتە هزریە دانەچوون.

دکتۆر قەیس هادی 1980 لە ل33یکتێبی(الانسان المعاصر-مرۆڤی هاوچەرخ) نکۆڵی لەوە ناکات کە(هێربت مارکیوز) نەك هەر سۆشیالیست بەڵکو مارکسیش بوو ، بەڵام ئەو سۆشیالیستی و مارکسیەی ئەو لە(حوکمڕانی سۆڤیەت) زایەڵەی خۆیان نەبوو ، بۆیە لە ل138 دکتۆر قەیس لە ل59 (مارکسیەتی سۆڤیەت) دەگوازێتەوە کە هێربت مارکیوز لەم کتێبە یەدا وتویەتی ئەو عەقڵانیەتە چەوسێنەرەی ستالین لە قۆناغی ستالینیەت یا حوکمڕانی ستالین گەیشتە لوتکە!"

ئەو بە دەنگ هاتنەی (مارکیوز) لە پێناوی مرۆڤ بوو چۆن بە دەنگ هاتنەکەی (گارودی) لە پێناو تەلیسمی جادوویی جوولەکە و دەسەڵاتی ڕۆژئاوا بوو .

مارکسی کورد نە گوێی بۆ (گارودی) شل کرد نە بۆ (مارکیوز) ، بەڵکو یا خەریکی ڕەوتی مارکسی(ئیلحادی و ئەدەبیاتی ئیلحادی وەك گروپی دابڕان بوو) یا خەریکی تەوزیفکردن و شیعراندنی ئایینێکی

تر بوو لە دەقدا .
ئەحمەدی مەلا لە بەرەی دووەمە بە واتای خەریکی تەوزیفکردنی پرانسیپەکانی ئایینێکی وەك ئایینی زەردەشتیی.
لە پێشەکی کتێبی (گەڕانەوەی زەردەشت) و دیداری ڕۆژنامەی (چاودێر) و (وشە) چەند پرسێك دەوروژێنێت ، کە لە ئەدەبیاتی زەردەشتی جێگای نابێتەوە ، لەوانە
یەکەم ، چەمکی خودا
چەمکی دیتنی خودا نەك هەر لای ئەحمەدی مەلا ، بەڵکو زۆربەی شاعیرانی دوور فەزای ئیسلام گەمە لە نێوان (تاك) و (كۆ) دەكات . ئەو تێکەڵکردنەی هەردوو وشەی (خوا) و (خواوەند) لە بیر و یادەوەری شاعیر زۆر بە ئاسانی دەرکی پێ دەکرێت ، بۆ نموونە لە (ڕەخنەی چاودێر ، ژ.265) دەربارەی بە یەك دیتنی ئەم دوو وشەیە دەڵێت :”
هەروەها لە لای فەیلووسەفانی یۆنانی کۆن کاتێک باس لە خودا لە دیدی چەمکی فەیلەسووفانەوە دەکەن، بە نیسبەت ئەوانەوە گەردوون لێوانلێوی خودایە، واتە لە هەموو کونوکەلەبەرێک خوداوەندێک هەیە. لای ئەنیمسیتە ئەفریقاییەکان، خواد تێکەڵی سروشت بووە و لە هەموو بەرجەستەیەک دا تەجەللی دەکات..”
هەر لە هەمان ژمارەدا دیتنی شاعیر بۆ خودا و دیتنی عەوام بۆ خودا جیادەکاتەوە و دەڵێت : “خودای شاعیر مەرج نییە لە گەڵ خودای یەکێکی دی هاوتەریب بێت. ئەگەر خوێنەر شاعیر راکێشێتەوە نێو بواری عەقائیدییەوە، ئەوە زوڵم لە خۆی و لە شاعیر و لە شیعرەکە دەکات، چونکە بواری شیعر ئەوە نییە. شاعیر لە بواری کوفر و برواهێنان ئیش ناکات.”
خودای ئەحمەدی مەلا نە خودای ناو قورئانە نە ئاهورامەزدای ناو ئاڤێستایە ، خودایەکە بووکەلە و هەویری دەست مرۆڤ چۆنی حەز بکات ئەوها بەرگی بۆ دەبڕێت . لە سایتی (وشە-9-6-2015) دەربارەی خودای خۆی دەڵێت : ”
زەردەشت بەها ئەزەلییەکان زیندوو دەکاتەوە، بەڵام بە بێ هەژمونی یەزدان. لەم دەقەدا یەزدان و ئینسان دەبنە دوو رووی یەك دراو. واتە یەزدانێك نییە فەرمان دەربکات و ئینسانێکیش ئەم فەرمانانە جێبەجێ بکات، ئەمە یارییەکی تەندروست نییە نە بۆ یەزدان نە بۆ ئینسان، یەزدان دەبێ خۆی لە ناو ئینسانەکاندا بەرجەستە بکات، ئەگەر ئەمەی نەکرد، واتە ئافراندن تووشی چەواشەکاریی دێت.”
لە ل9ی پێشەکی گەڕانەوەی زەردەشت هەمان دیدگا فیوبارخییە لە بارەی خوداوە دووبارە دەکاتەوە و دەنووسێت :” …یەزدان و ئینسان پێکەوە کار بکەن ، نەك یەکێکیان لە خزمەتی ئەوی دیکەیان بێ ، لە

ڕێگای هەڵبژاردنێکی ئازادانەوە ئەنجام بدرێ .یەزدان ئەو وێنەیە بۆ کە ئینسانەکە خۆی دروستی دەکات .” ئەو دیتنە مارکسیە بۆ زاتی خودا حەفتا و هەشتاکانی سەدەی پێشووی گرتەوە. ئەو نکۆلی و ئیسپاتە لە هاوکێشەی خودا و مرۆق بەشێك لە ئەجێندای مارکسی کوردی گرتبێوە.

لێرەدا پرسیارێك دروست دەبێت : بە ڕاستی زەردەشتیەت ئایینێکی بێ خودا بوو؟ خودا لە دەرەوەی زەردەشتیەت بوو؟

• ئەو دیتنەی ئەحمەدی مەلا زۆر نامۆیە بە زەردەشتییەت. داریوش پاشا (550-486 پ.م) لە نووسینەکانی شاخی بێستوون بە جۆرێك باسی دەسەڵاتی ئاهورامەزدا دەکات کە ئەو یارمەتی داوە بە سەر (گەوماتە)ی سەرکوتکەری خەڵك زاڵ بێت :” “. کەس نەبوو بوێرێت دژی گەوماتەی موغ بجوولێتەوە هەتا من هاتم

• من لە ئاهورامەزدا پارامەوە ، ئاهورامەزدا بە هانام هات . لە (دە)ی مانگی باگەیادیش(29ی ئەیلولی 522 پ.م) من لەگەڵ چەند پیاوێکی کەم سەری گەوماتە و کاربەدەستە یاوەرەکانی بڕی. لە قەڵای (سکەیەوڤاتیش لە هەرێمی (نیسایە) لە میدیا کوشتم.”

دەسەڵاتی مەملەکەتم لێ سەندەوە . بە بەرەکەتی ئاهورامەزدا من بوومە پاشا و ئاهورامەزدا ئەم مەملەکەتەی پێ خەڵات کردم.” دکتۆر دڵشاد زاموا لە نووسینێکی گۆڤاری (خاڵ) ، ژمارە 3 یەکێك لەو کەسانەیە باوەڕی وایە زەردەشتییەت لە سەردەمی ئەخمینی سەریهەڵداوە و داریوش یەکەم ئاهورامەزدا پەرستە.” کەواتە ئەو پۆست سیکیولاریەی ئەحمەدی مەلا بۆ ئاهورامەزدای زەردەشتییەت تەواو پێچەوانەی ئایینی زەردەشتییەتە.

دووەم ، پێگەی ئافرەت لە زەردەشتی

لە بەشێکی دی (پێشەکی)ەکە ، وێنەیەکی دی ڕیالیستی ئەویش وێنەی ئافرەتە تەواو دەشێوێنێت. لە ل9 دا دەنووسێت :” دەبێ ئاماژە بۆ ئەوەیش بکرێ کە ژن لە سەردەمی زەردەشتی مێژوویی ، لە چاو ژنانی ناوچەکانی دی ، خاوەن سەربەستییەکی بێهاوتا بووە.” ئەوەی شارەزای زەردەشتییەت نەبێت بەو قسە هەنگوینیانە تەواو فریو دەخوا.

چەوساندنەوەی ئافرەت پەیوەست نەبووە بە ڕەگەزەوە ، بەڵکو بە چینی کۆمەڵایەتیەوە.ئەو ڕاستییە مارکسی کوردی نەیدەویست هەزمی بکات . ماوەیەك ئەو مارکسیانە بەو چاوە پێ ململانێیە دەیانڕوانییە دۆزی ئافرەت . ئەو دیتنەش لە دیتنی ئینگلز سەرچاوەی گرتووە لە (اصل العائلە) . ئەگینا ئێمەی کورد کەسانی وەك (خانزادی میری سۆران) و (عادیلە خانم) و (حەپسە خانی نەقیب) هەموو ئافرەتی ناو ماڵباتی دەسەڵات بوون کە چەندان پیاویان لە ژێر دەسەڵات بوو

هەروەها هەموو پیاوێکیش نەیاندەوێرا قسە لە قسەیان بکەن ، بۆنموونە (شێخ ڕەزای تاڵەبانی) هەجووی زۆر پیاوی دەسەڵاتی رۆحی و سیاسی کردووە ، بەڵام نەوێراوە بە ئاشکرا قسە لەبەردەم (عادیلە خانم) بکات! لەوە زیاتر (عادیلە خانم) دژ بە حوکمرانیەکەی شێخ مەحموود بوو! کەواتە چەوساندنەوە واتای چی دەگەیەنێت؟

ئەحمەدی مەلا ئەو قسانەی سەرەوە لە دوو ڕوانگەوە دەکات :

1.ڕەخنەی لە ڕەوشی ئافرەت دەگرێت

2.ئافرەتی زەردەشتی بەرز دەکاتەوە !

چۆن ئەو ناوانە لای کورد هەبوو ، لای عەرەبیش ئافرەتی وەك (هیند) هەبوو شەڕی پێغەمبەری دەکرد ، چونکە ژنی ئەبو سفیان بوو .

سەبارەت بە پێگەی ئافرەت لە زەردەشتییەت ئەحمەدی مەلا زۆر سەرچیغ چووە ، ئەوانیش وەك کۆمەڵکای کورد و عەرەب تەنیا ڕێزی ئافرەتی چینی سەرووی ناو دەسەڵات و ماڵبات دەگرن ، جا نازانم چۆن (زەردەشت) تاقانە پەیامبەر بووە بیری لە بەختەوەرکردنی ژن و پیاو کردبێتەوە ،ل9. با لە سەرچاوەکان ئاماژە بە پێگەی جۆرەکانی ئافرەت بکەینەوە:

لە کۆمەڵگای زەردەشتی جۆری ئافرەت هەبوو ، بە واتای ئافرەت بە پێگەی چین و ماڵباتی دەسەڵات پێگەی دیار دەکرا ، نەك ڕەگەزەکەی .

لە توێژینەوەی (جێندەر لە مێژووی

حوکمڕانیەتی دەوڵەتی ساسانیدا

628ز _ 632ز)دا کەلسومە جەمیل بەمجۆرە پێگەی ئافرەت لە کۆمەڵگای زەردەشتی دەخاتەڕوو :

1. ماڵداری ئافرەت : لە الڤێندیداد هاتووە:” دووەم بەختەوەرترین شوێن لە زەوی دا ئەو ماڵەیە ئافرەتی تێدا بێ.(الابستاە ,اربیل,201 ,ص50).ئەحمەدی مەلا دژی بیرێکەی ماڵداری ئافرەتە!

2.کەنیزەك هەبوون یا ئافرەت بە کەنیزەك دیتن لەگەڵ دیتنی زەردەشتی ئەحمەدی مەلا تێك ناکاتەوە ، بەڵام لە حوکمرانی زەردەشتیدا کەنیزەك جمەی دەهات ، پاشایەکی وەکو ” (خوسرەو پەرویزی) شای ساسانی کە 3000 ژنی هەبووە.. کریستنسن 2006 ، ل 572″

3.نێرسالاری ئاتەشگای موغانی زەردەشت هیچ ڕەگەزێکی مێی تێدا نەبوو . سەرەڕای ئەو داخراویەی زەردەشتی مۆغەکان وا دەستووری وڵاتیان داڕشت بوو کە چەند مافێکی یاسایی دەربارەی ژنی ناو ماڵباتی لە خۆگرت بوو .نەشئەت 2003 ,ل36).

.4

له سیستەمی حوکمرانی ساسانیدا سێ جۆری هاڤژین هەبوو , ئەو سێ جۆره ژنەش پەیوەست بوون بە دەستووری ئاتەشگا(کەنیسه)ی زەردەشتی . (ڕۆز , 1998 , ل50) وەرگیراو لە شەهبازی 2005): ئاماژە بە هەر سێ جۆری پێگەی ئافرەت لە هاوسەرگیری دەكات : پاتیخشاهی , چاگار , خواسرای .” بەڵام له یاسای ساسانی دا تەنها باسی دوو لەو جۆره هاوسەرگیرانە کراوە(العابد ,1999 ,ص130) .(نەشئەت , 2003 , ل36 وەرگیراو لە شەهبازی 2005)له پێناسەی ئافرەتی چینی سەرەوە یا ئافرەتی خاوەن ئیمتیاز(پاتیخشاهی) دا دەڵێت : ” ئەو ئافرەتە بوو که بڵندی هەبوو , بۆیه بە هاڤژینی پاتیخشاهی دادەندرا . ئەمە گەورەترین پێگە بوو ژن هەیبوو , چونکه دامەزرابوو له سەر پێویستی هاوکوفی و وردی نێوان ژن و مێرد , هەروەها ئەم ژنە و منداڵەکانی مافی میراتیان هەبوو .” له لایەکی دی ژنی پاتیخشاهی , خاوەن ئیمتیاز بوو چونکه بە پێی پرانسیپ و فەرمایشتەکانی زەردەشتی پیاو بۆی هەبوو تەنیا یەك ژنی پاتیخساهی بێنێت , ژنی دی به چاگار دادەنرا, وەك (ڕۆز 1998 ,ل44) دەڵێت : “دەسەڵاتی کامیڵی هەبوو بە سەر کاروباری ماڵەوە و پەروەردە و ئۆرگانیزکردنی کاری دی ماڵەوە”. ژنی دووەم کە ناسراو بوو بە ژنی چاگار(زن ئی چگاریا) , ئەو ژنه ژنی پاشکۆ بوو ,به گوێرەی مافی یاسایی ئەم دوو ژنه جیاواز بوون وادیارە کەنیزان و ژنانی بە دیل گیراو له گەڵ ئەم چینه هەژمارکراوە .ئەم ژنانەی لەو چینه بوونە تەنیا منداڵانی نێرینەیان له بنەماڵەی باوکی دا وەرگیراوە .(کریستنسن ,2006 ,ل409)

5. له نێوان ساڵانی 628ز-632ز ڕەوشەکه ، ڕەوشی حوکمداری بنەماڵه بە ئاراستەیەك داچوو ، ڕەگەزی نێر له بنەماڵەدا نەما ، بۆیه کورسی حوکمڕانی بۆ دوو کچی خوسرەوی دووەم(پەرویز) چۆڵ بوو ،ئەو دوو کچەش (بۆران و ئازەرمیدۆخت)بوون , کەواته دەرکەوتنی (بۆران شا) و (ئازەرمیدوخت شا) بۆ ڕەوشی باڵادەستی تیرۆر له کۆشك و خراپی ڕەوشی سیاسی دەگەڕێتەوە ، ئەگەرنا خودی ئاوێستا باوەڕی بەوە نەبوو کە ئافرەتی چینی سەرووش بگاتە پۆستی پاشای وڵات ، بەڵام بە حوکمی ئەوەی هەردوو کچ کچی خەسرەو پاشا بوون ، موغەکان ناچاربوون دەقی ئاوێستا لە بەرژەوەندی کچەکانی ماڵباتی دەسەڵات بگۆڕن!!!

6.هاوسەگیری ئینسێست (محارم)

کریستنسن 2006 له ل410-411 شتێکی هەند سەیر تۆمار دەكات مرۆ شەرم له خۆ دەکات : ” جۆره هاوسەرگیریەك له نێوان ئافرەتانی کۆشك یا ماڵباتی شاهانە هەبوو ، ناسراو بوو بە هاوسەرگیری خویدوده یا (محارم) واتا هێنانی ئەو کەسانەی کە بە یەکتر نەدەشیان (کەسە

نزیکەکان وەك خوشك و دایك و کچ). ئەم جۆرە هاوسەرگیریە لە یاسای ساسانی دا هەبووە,دیارە مەبەستی لێی پاراستنی پاکی ڕەچەڵاك وخوێنی خانەوادە بووە!!

کریستنسن لە هەمان لاپەڕەدا نموونە بۆ ئەو جۆرە هاوسەرگیرییە دەهێنێتەوە وەك وەهرام چووبین (گوردیە)ی خوشکی خۆی خواست و مێهران هەمان شتی پێ پەسەند بوو : پیاو بۆی هەیە لەگەڵ دایك و خوشك و کیژی ژن و مێردایەتی بکا ."

ئەمە پێگەی ئافرەتە ؟! ئافرەت بەمە بەختەوەر دەبی؟!

سێیەم ، کۆڕش لە نێوبەری دەسەڵاتی میدی

کۆڕش ڕوخێنەری ئیمپراتۆریەتی ماد بوو . کودەتای کۆرش-هارپاك کۆتایی بە حوکمرانی میدی هێنا .لەباربردنی خەونی میدی ، کە مینۆرسکی بە باوکی کوردیان دەزانێ ، جارێکی تر لە مێژوو دووبارە نەبۆوە . قسەی ئەحمەدی مەلا ، شیعری ئەی ڕەقیب –ی دڵدار بەتاڵ دەکەنەوە !دڵدار لە ئەی رەقیب دەڵێت :

ئێمە ڕۆڵەی میدیا و کەیخەسرەوین

ئەحمەدی مەلاش شانازی بە ڕوخێنەری میدیا ، کۆرش دەکات ، لە ل10 ی گەڕانەوەی زەردەشت دەنووسێت :" ..هەموو تاکێك ئازادە چ خودایەك دەپەرستێ و فرمان دەدەم لەم ڕووەوە نابێ کەس تووشی گێچەڵ بێت…" زەردەشتی لە هەموو سەردەمەکانی ئەخمینی و ساسانیدا باوەڕی بە ئامادەگی دینی تر نەبوو لە دەوڵەت …چەوساندنەوەی 40 ساڵی مەسیحییەکان لە سەردەمی شاپووری دووەم باشترین بەڵگەیە ، کۆرشیش هەر بە داگیرکردنی میدیا نەوەستاوە ، بەڵکو بابلی نوێش کە هاوپەیمانی میدی بوو لە ساڵی 539 پ.م لە سەردەمی ئەبونائید (539-556 پ.م) کۆتایی بە دەسەڵاتی بابلی نوێش هێنا . ئەو مەملەکەیە لە سەر دینی (سین) و (مەردۆخ) بوو کە جیا بوون لە دینی زەردەشتی!

لە لایەك ئەم قسانەی کۆڕش بێ سەرچاوەن ، لە لایەکی تریش واقعی میدیا و بابلی نوێ قسەکانی پووچ دەکەنەوە!

چوارەم ، کەلتووری زەردەشتی کاریگەری لە کەلتووری یۆنانی کردووە یا بە پێچەوانەوە؟

ئەحمەدی مەلا لە ل10 باس لە شتێکی زۆر نامۆ دەکات و پارادۆکسیەك لە نێوان واقیع و زەردەشتییەت هەیە ، لە ڕاستیدا کەلتووری یۆنانی زۆر کاریگەری لە کەلتووری زەردەشتییەت کردووە ، بەڵام ئەحمەدی مەلا پێچەوانەکەی دەڵێت و دەنووسێت :"هەموو فەیلەسووفە بەناوبانگەکانی یۆنانی دێرین دەرچووی قوتابخانەی زەردەشتن."

لە ماوەی حوکمڕانی هەریەك لە کۆرشی دووەم (558-529 بەر لە میلاد) و خەسرەو ئەنوشێروان دەوڵەتی ئەخمینی ئاشنابوو بە ماریفەیەکی نامۆ بە وڵاتی ئاریان ئەویش شارستانی هیلێنی و فەلسەفەی بتپەرستی یۆنانی بوو ، بۆ نموونە پاش ئەوەی کۆرشی دووەم چەند ویلایەتێکی لە ئاسیای بچووك وەك (لۆنیا) ، (لیدیا) و چەند دەڤەرێکی تری گرت،ئاشنا بوو بە پەیوەندی نزیك لەگەڵ شارستانی دامەزراو لە سەر (هێلینی) هەروەها لە سەردەمی خەسرەو ئەنوشێرڤان یەکەم قوتابخانەی فەلسەفی وەك ئەوەی جەستینی یۆنانی کردەوە(ئیبن نەدیم ، ل300

ئەو دەسپێکە لە دوای هەرەسی ئەخمینی بە دەست ئەسکەندەری مەکدۆنی لە 331 پ.م (تەها باقر 1980،ل) زۆر زیاتر بوو. پلوتارك لە ل329 مۆرالیا دەڵێت: ئەسکەندەر بە پێچەوانەی ئەرستۆی مامۆستای بوو ، ئەو سەرکردەیەکی جیهانی بوو، دەیویست جیهانێکی یەکگرتوو دروست بکات بەلەناوبردنی نەیارانی و دەرگاکردنەوە بۆ خانەدانانی گوێڕایەڵ غەیری یۆنانی بەشداربن لە دەسەڵات ، ئەویش بە :

1.تێکخستنی هاوسەرگیری لە نێوان یۆنانی و فارسەکان،

2.دروستکردنی شاری نوێ و نیشتەجێکردنی دانیشتوانی هەمەلایەن ."

لە دوای کەوتنی ئیمپراتۆریەتی ئەخمینی بە دەست ئەسکەندەری مەکدۆنی دا دوو جۆر لە ڕۆشنبیری دنیایی و دینداریی تێکەڵ یەك بوون .

زانست و ڕۆشنبیرییەکە دوای ئەم داگیرکردن و سەپاندنە ، دوو جۆری لێدروستکردن ئەویش زانست و ڕۆشنبیری دنیایی و ئاسمانیی بوو . (تازۆلی ،ل1) لە ل باوەڕی خۆی دەردەبڕێ کە ڕۆشنبیرییەکەی فارسەکان زیاتر زەردەشتی بوو ، هەرچی ئەوەی یۆنانییەکان بوو ، ڕۆشنبیریەکی دنیایی بوو .

تازۆلی و خرۆمۆف لە ل82 دەنووسن کە " نووسینی ئایینی هەتا سەردەمی ساسانی نەنووسرابوونەوە ، هەرچی نووسینی دنیایین ئەوە تەنیا لای " گۆسان " (شایەر) و خونیاگار" (حەکایەتبێژ) تەنیا لە سینگ پارێزرابوون ."

جگە لە مانە هەندێ سەرچاوە ئاماژە بە کاریگەری کەلتووری یۆنانی بە سەر نووسینەکانی داریۆش لە شاخی بێستوون دەکەن وەك ڕالف نۆرمان شارپ لە کتێبی

The inscriptions in old Persian cuneiform of the achaemenian empires

کەواتە کەلتووری یۆنانی لە دوو قۆناغەوە کاریگەری بە سەر کەلتووری زەردەشتی هەبووە :

1.له كاتی حوكمڕانی كۆڕشی دووەمەوە تا ڕوخانی ئیمپراتۆریەت
2.له كاتی كەوتنی ئیمپراتۆریەتی ئەخمینییەوە بە دەست ئەسكەندەری مەكدۆنیەوە.
لەو دوو قۆناغەش هەردوو كەلتوور بە یەك گەیشتن .
ئەو چوار خاڵە تەنیا قسەكردنن لە سەر پێشەكی گەڕانەوەی زەردەشت …دەپرسم زەردەشت ئەوها دێتەوە؟؟!

گفتوگۆ لەگەڵ شاعیر دلاوەر قەرەداغی … سازدانی/ شاخەوان سدیق.

دلاوەر قەرەداغی:
شیعر بۆمن هەم پەناگەو هەم هێزی بەرگرییە بۆ خۆپاراستن لە بچووك بونەوەی خۆم.

دلاوەر قەرەداغی: یەكێكە لە نوسەرو شاعیرو وەرگێڕە بەتواناكانی ئێستای ناو دونیای ئەدەبی ئێمە، كە سالانێكە بەرهەمەكانی جێگای مشتومڕی گەرمی كۆڕوكۆبونەوەكانن، ناوی ئەو هەمیشە ناوی ئاشنایە بە هەموومان، بەجۆرێك كەم لە كتێبخانەكانی ئێمە لە ماڵەوە هەیەكە كتێبێكی شیعری یان وەرگێڕدراوی ئەم نوسەرو وەرگێڕەی تێدا نەبێت، بۆ زیاتر ئاشنابوون بە تێڕوانینی (قەرەداغی) بۆ ئەدەب بەگشتی بەتایبەت شیعر، ئەم دیدارەم لەگەڵدا سازدا.

پ١/ زۆرێك لە نوسەرانی دونیاو بەتایبەت نوسەرانی كورد كە دەست بە نوسین دەكەن، لە شیعرەوە دەست بە نوسین دەكەن. دواتر هەندێك لەوانە ڕێگای جیاوازی خۆیان بۆ ژانرەكانی تری ئەدەب دەدۆزنەوە. مەبەستمە بپرسم هۆكاری ئەمە چییە؟ ئایا شیعر نوسین كردەیەكی هەندە ئاسانە، یان وەك ئەوەی (بەختیار عەلی) دەڵێت" مرۆڤ بۆ ئەوەی شیعرێكی جوان بنوسێت دەبێت ڕۆحی پیر بووبێت"

وە/ بەشێكی زۆری ئەوە پەیوەندی بەوەوە هەیە كە پاشخان و زەمینەی

کولتووری و ئەدەبییمان شیعر بووە و هەر لە سەرەتاوە زوبان و گۆ و حەزی نووسینمان بە شیعر پژاوە. ژانری شیعر هەر لە زووەوە هەژموونی بە سەر خەیاڵ و یادەوەرییمانەوە هەبووە و پانتایی گەورەی لە هزر و دەربڕین و خۆ دەربڕینماندا داگیرکردووە. ئەو شیعرانەی لە ماڵ و قوتابخانەکاندا پێمان لەبەردەکران و ئەو سروودە نیشتمانییانەی پێمان دەگوترانەوە، وایان دەکرد کە شیعر نەك هەر نزیکترین و سەرەکیترین ژانر بێت لەمانەوە، بەڵکو ئەرکێکی نیشتمانیی و پەروەردەییش ببینێ و هاوکاتیش بڕێکی زۆری حەزی نووسین و چێشەی ئەدەبییمان لەو سەرەتایانەدا تێر بکا و زەمینەمان بۆ خۆ تاقیکردنەوەی نووسین بۆ بڕەخسێنێ. وێڕای ئەوەش لە قوتابخانە و بوارە پەروەردەییەکەدا شیعر زیاتر لە چەقی سەرنجدا بووە و زۆرتر پێشبڕکێ و چالاکی لە چاو شانۆ و شێوەکاری و مۆسیقادا بە شیعر دەڕەخسێنرا و گرینگیی پێدەدرا. ئەمە بەراورد بە نووسەرێکی خۆرئاوا بەو شێوەیە نەبووە. بۆ نموونە بەشێکی زۆری ڕۆماننووسە بەناوبانگەکانی دونیا لە کاری ڕۆژنامەنووسی و ئەزموونی ڕۆژنامەوانییەوە پێیان ناوەتە ناو ئەزموونی نووسین بە تایبەتی ڕۆمانەوە. شیعر لای ئێمە بە جۆرێك لە جۆرەکان هەم فریادڕەس بووە و هەمیش تاقە دەروازە و دەروو بووە. بە شیعر شت فێربووین و بە شیعر لاواینەتەوە و بە شیعر گۆرانیمان گوتووە و بە شیعر گوزارشتمان لە تووڕەیی و تەنیایی و بردنەوە و شکستەکانمان کردووە.

پ٢/ بەگشتی ئەگەر سەیری شیعری کوردی، بەتایبەت شیعری دوای ڕاپەڕین بکەین، دەبینین ڕەشبینییەکی زۆر باڵی بەسەر فەزای زۆرێك لەو تەکستانەدا گرتووە، بە تایبەت لە شیعری گەنجەکاندا، ئەویش بەجۆرێکە، کە مرۆڤ لە خوێنەوەیاندا جگە لە ئازارو برین و بێزاری تامی هیچ شتێکی تر ناکات، پێتان وایە هۆکاری ئەمە چییە؟ شیعر بە پیشاندانی ناشیرینییەکانی ژیانە؟ یان دۆزینەوەی جوانییە شاراوە نەبینراوەکان و دۆزینەوەی ئەو دونیا نوێیەیە کە مرۆڤەکانی تر کەمتر پێی پێدەبەن؟

وە/ لە ڕاستیدا دەکرێ ئازار و ڕەشبینی و غەم و نسکۆ و .... هتد لە یەك کاتدا بکرێتە جوانترین شیعر و خەراپترین تەکستیشیان لێ بەرهەم بهێنرێ… شیعری جوان بە ڕای من لە یەك کاتدا لە ناو هەموو ئەوانەدا و لە دەرەوەشیاندان… هەموو شتێك لە ژیان و دەوروبەرماندا نەك هەر ماتریاڵی خاو و کەرەستەی ناوازەن بۆ شیعر، بەڵکو خوڵقێنەری زوبانی دەقیشن… هەستەکانی مرۆڤ هەر لە

ناچیزترینیانەوە تا شکۆدارترینیان، هەر لە غەمگینترینیانەوە تا شادترینیان دەبنە شیعر .. ئەوەی ئەوە باسی دەکەن دەشێ شەپۆلێك بێ و شیعر و هەڵبەست و قسە و تێکستی جۆراوجۆر و ئاست جیاوازی لە خۆی گرتبێ، دەکرێ لە بری باسی ئەو شەپۆلە بە کۆ بکرێ، ئەمە هەوڵ بدەین دەنگە کەم و ناوازەکانی بناسینەوە و ئەگەر شتێك هەبێ ناوی ڕەخنەی کوردی بێت، قسەیان لە سەر بکا و گرینگییان پێ بدا… شەپۆل و ئاپۆرە و قەرەباڵخییەکان دەڕەونەوە و ئەوەی دەمێنێتەوە چەند دەنکە مروارییەکی جوان و بە درەوشە و تەنیان…

پ٣/ ئاماژەتان بە ڕۆڵی ڕەخنەگر داوە، دەمەوێت بپرسم بۆ زۆرێك لەوانەی بابەتی ڕەخنەیی لەسەر تێکستەکان دەنوسن پێش قسەکردن لەسەر ناوەرۆك و ئاستی ئەدەبی دەقەکە قسە لەسەر کەسایەتی شاعیرەکە دەکەن، ئەوە پەیوەندی بە ناڕاستگۆیی شاعیرانی ئێمەوە هەیە لەگەڵ خۆیان و جیاوازی لە نێوان نوسین و هەڵسوکەوتی ژیانی خۆیاندا هەیە؟ یان لاوازی ئاستی ڕەخنەی ئێمەیە کە هێشتا ناتوانێت لە کەسایەتی شاعیر دوربکەوێتەوەو واز لە ژیانی تایبەتی نوسەر بێنێت و بابەتیانەو زانستیانە قسە لە سەر خودی دەقەکە خۆی بکات.

وە/ بە داخەوە چەند هەوڵێکی دەگمەن و تاك و تەرای لێدەرچێ، ڕەخنەی کوردی پێبەپێی بزاوتە ئەدەبیی و هونەرییەکە نەهاتووە و قسەی جیددی لە بارەیەوە نییە و نەبووە . ئیشی ڕەخنەی کوردی تا ئەم ساتەوەختە بە زۆریی لە نێوان پۆلێن کردنی کارێکی ئەدەبیی لە نێوان باش و خەراپ، لاواز و بەهێز، جوان و ناشیرین، ڕەشبین و ڕووناکبین، ئومێدبەخش و نائومێدکەر و تا دەگاتە ڕووخێنەر و بنیاتنەردا قەتیس ماوە و ئەوەیشی لەو کۆنتێکستەدا دەیڵێ تێکەڵەیەکە لە سەرنجی لابەلا و سەرەقەڵەمی پەرتەوازە و ڕای شەخسی و زووتێپەڕ، ئەوە ئەگەر نەیپەرژێتە سەر قسەکردن لە سەر کەسایەتی نووسەر خۆی و شێوازی ژیان و ستایشکردن یان بوغزاندنی، یاخود نەیێتە سەر ئەوەی دواجار هێڵێکی ڕاست و چەپ بە سەر هەموو شیعردا بهێنی و بە ڕستەیەك بڵێ: کورد هەمووی شاعیرە و شیعر لە دنیادا باوی نەماوە و خوێنەری نییە… لە ڕاستیدا ڕەخنە لە دەرەوەی هەموو ئەو خانەبەندکردنەی کارێکی ئەدەبیی بە سەر باش و خەراپ و جوان و ناشیرین و لاواز و بەهێزدا، ئیشێکی بنەڕەتی لە ئەستۆدایە کە ئەویش هەڵگەزانی دەلالات و مانا و ئاسۆی نوێیە لە دەقدا، هێنانە قسەی دەق و کەشفکردنی وزە تاریك و شاراوەکانیەتی… ڕەخنە بەرهەڵداکردنی ئەو نەگوتراوانەیە کە دەق نەیگوتوون یاخود نەیویستووە بیانڵێ، بەو مانایە ڕەخنە ئاستێکی مەرمووق و شکۆداری دەقە لە بەرزترین و

واڵاترین ئاستی چێژی ئەدەبیی و ڕاهێنانی خوێنەر لە سەر چێژبردن لە ئەدەب و ئەزموون و ڕەهەند و ئاسۆ هەنووکەیی و ئایندەییەکانی… لە ڕاستیدا هەندێك لەو ڕانانەی کە لە ئەدەبیاتی ئێمەدا لە بارەی کتێبەوە دەنووسرێن، جیددی تر و پڕ زانیاری تر و خاوەنی بەهای ئەدەبیی و ڕەخنەیی زیاترن لەو نووسینانەی بە ناوی ڕەخنەی ئەدەبییەوە دەنووسرێن..

پ4/ شیعر یەکێکە لە گرنگترین و کۆنترین ئەو ژانرە ئەدەبیانەی کە بەدرێژای مێژوو لەگەڵ مرۆڤدا ژیاوە، (کازانزاکیس) یش دەڵێت(شیعر ئەو خوێیەیە کە ناهێڵێت جیهان بۆگەن بکات) بەبڕوای ئێوە ئەم گرنگییەی شیعر لە چییەوە هاتوە؟ تۆ بۆ دەتەوێت شیعر بنوسیت و بۆ تۆ شیعر چییە؟

وە/ گرینگیی شیعر بۆ بڕوای من لە خۆیدا و لە هەبوونیدایە. لەو بەشدارییە فرە مەودا و تێکچڕژانە چڕییدایە لەنێو ژانرەکانی تری ئەدەب و تەنانەت سینەما و مۆزیکیشدا…گرینگیی شیعر بە لای منەوە لەوەدایە کە لە کرۆکی ژیاندایە، لە پێکردنەوە و بەرجەستەکردنی پێداویستییە ناوەکیی و ڕۆحییەکانی مرۆڤدایە. لەو شکۆیەدا کە لەناگەڕێی بچووك و بچووکتر ببینەوە و بکەوینە دوای دروشم و مژدەی سادە و ڕۆژانەیی و درۆیینە. گرینگیی شیعر لەوەدایە جەختمان لە سەر دیوە سەرکەش و یاخی و تەنیا و سەرفرازەکەی خۆمان پێ دەکاتەوە، گرینگیی شیعر لەوەدایە بازمان بۆ سەر دیوە نزم و تۆڕهات و هیچەکەی خۆماندا پێ دەدا و ڕووبەڕووی بەرامبەر دیوە باڵا و ڕاستەقینە و جوانەکەمان ڕامان دەگرێ.. گرینگیی شیعر لەوەدایە کە ئەڵتەرناتیڤمان بە جیهان دەداتێ، ئەڵتەرناتیڤمان بە زوبان و خەیاڵ و ئایندە و خۆبوونمان دەداتێ… واتە شیعر جیهانێکی تر و زوبانێکی تر و ئایندەیەکی تر و بوونێکی ترمان دەداتێ، بوونێك کە خۆمان هەڵیدەبژێرین و توند و پتەو و بەرپرسیارانە و بێ سازش لە بەر ڕەشەبای کەست و کارەساتەکانیدا ڕادەوەستین …

پ/ کاتێك کە ئەزمونی شیعری تۆ دەخوێنینەوە، تیایدا هەمیشە هەست بەگەڕانەوەیەکی دیار یان شاراوە بە منداڵی دەکەین و لەوەوە بەرەو دونیای شتە بچوك و سادەکان بە زمانێکی قوڵ لادەکەوین، بەتایبەت لە شیعری (باوکە پەنجەرەکە بکەوە، قسەیەك لە دەما ماوە دیوەم) ئەم گرنگیدانە بە ڕابردوو بۆ؟ گەڕانەوە بۆ منداڵی تەنها کەرەستەیە بۆ بنیاتنانی شیعر یان یادەوەرییەکی لە دەستچووی تۆیە و شیعر قەرەبووی لە دەست چونیت بۆ دەکاتەوە؟

وە/ دەتوانم بڵێم شیعر لای من خودی منداڵییە بە هەموو دیتاڵەکانییەوە لە ئێستادا و پراکتیزەکردنەوەیەتی بە هەمان ئەو خەیاڵاتانەی کە منداڵ دونیای واقیعی پێ دەستکاری دەکا و بە هەمان ئەو کەرەستانەی کە منداڵ دونیای خۆی پ□ □□ □د□نێ. شیعری جوان بە بڕوای من بەو وزە گەورەیەی خەیاڵ و بەو کەرەستە سیحرییانەیەوە کە خاوەنییەتی، هیچ پێویستی بەوە نییە لە سەر یادەوەریی بژی و ئاخ و داخ بۆ ژیاندنەوەی هەڵکێشێ و قەرەبووی شتێك بە شتێکی تر بکاتەوە. ڕەنگبێ نۆستالگیا کەم و زۆر ڕۆڵ لە خەیاڵدا بگێڕێ و بە جۆرێك لە جۆرەکان کاریگەری لە سەر بونیادی تێکستەکە هەبێ، بەڵام ئەو کاریگەرییە دەبێ ئەوەندە دوور و کاڵ و یەکانگیر لەگەڵ ئێستادا بێ کە لە سەر یادەوەری و گەڕانەوەی نۆستالگیانە بۆ ڕابردوو نەژی و هەناسە نەدا، ئەگەرنا لەو کاتەدا شیعر نزیك دەبێتەوە لە مۆنۆلۆگ یان خۆدواندنێکی یەکتا و یەك ڕیتم و بێ خەیاڵ. واتە من ئەوەندەی وەك ستركتور دەگەڕێمەوە لای منداڵیی و هەوڵی خوڵقاندنەوەی ئەتمۆسفێر و بەکارهێنانەوەی کەرەستەکانی و فۆرماندنەوەی زوبان و وێنەکانی دەدەم، ئەوەندە بە دوای ئەوەوە نیم کە یادەوەرییەکانی بگ□□□م□وە یان ڕابردوو بکەمە چەق و سەنتەری ڕۆنانی بونیادی شیعرەکە.

پ/ نوسەرێك دەڵێت" پتر لە هەر شتێکی تر بۆیە شیعر دەنوسم هەتا بتوانم باسی خۆم بکەم" ئەپرسم تۆ تاچەند لە نوسینەکانتا خۆت ئامادەی؟ تۆ خۆت دەنوسیتەوە، یان ئەوانی تر، لەکاتی نوسیندا خۆتو دنیا تایبەتەکەی خۆتت لە بیرە؟ یان تۆ بۆ خوێنەر دەنوسیت و لە پێشنوسین و دوای نوسینیشا خوێنەرێت لە بیرەو بۆ ئەوان دەنوسیت.؟ شیعر پەیوەندیەکی زاتییە یان گشتی؟

وە/ من لە میانەی خۆمەوە وەك خود و سەنتەر، لە دەوروبەر و دونیا دەدوێم، دەبمە بەشێکی یەکانگیر لەگەڵ دونیای خۆم و شەریکێکی کارا و هاوبەش و ئەکتیف ل□گ□□ مر□ق و گەردوون. دەتوانم بڵێم بە زۆریی لە شیعر و پرۆسەی شیعرنووسیندایە، دەبمە خودێك کە دەتوانم هەست بکەم شتێك دەکەم، هەست بکەم کە بەشدارم، کە قسەیەکم هەیە بۆ گوتن، لە نزیکەوە هەستەکانم لە بینین و بیستن و چەشتن و بەرکەوتن ڕۆڵی ڕاستقینە و سروشتی خۆیان دەگێڕن. لە شیعردا دەبمە کەسێکی تر، کەسێك ئامادە بۆ دەست بەکاربوون بە کەرەستە سادە و ئەفسووناوییەکانی ڕۆنان و خوڵقاندنەوە. شیعر بۆ من هەم پەناگە و هیڵی بەرگرییە بۆ خۆپاراستن لە بچووکبوونەوەی خۆم و هەم هێڵی هێرش و ڕۆیشتن بۆ شەڕێکیشە کە ئازایەتی خۆمی تێدا بنوێنم و هەست

بە شكۆ و كاريگەريی خۆم بكەم، ئيتر هيچ گرينگييش نييە كە تيايدا دەيبەمەوە يان دەدۆڕێم. شيعر تا سەر ئێسك پرۆسەيەكى داهێنەرانەی خودییە، بەڵام لە ڕووبەرێكی بەرفراوان و واڵای بووندا.

پ/ زۆرێك لەوانەی ئەزمونی شيعری تۆيان خوێندەتەوە پێيان وايە ئەزمونی شيعر نوسينی تۆ ئەزمونێكی (هێمنە) بەجۆرێك كاتێك تووڕەش دەبيت يان نيگەران دەبيت و توشی جۆرێك لە هەڵچوون دەبيت لە شيعردا هێشتا بێزاری و تووڕەبوونەكانت دەربڕينێكی هێمنانەيە، بە نموونەش لە شيعری (هەموو ڕێگەكان دەچنەوە سەرا) ئەم هێمنييە لە چيەوە هاتووە، ئەوە پەيوەندی بە كەسايەتی خۆتەوە هەيە يان شيعر خۆی ئەوە دەخوازێت، ناكرێت چون لە باسی پەپولەدا مرۆڤ ناسكە ئاواش لەكاتی دەربڕينی ناشيرينييەكاندا مرۆڤ زبربێت ئەگەر لە شيعريشدا بێت؟

وە/ پێم وا نييە تێكستی جوان لە تووڕەييدا و بە تووڕەيی بنووسرێ، لانيكەم من وای دەبينم كە زوربەی ئەو تێكستانەی بە تووڕەيی و لە ساتەوەختی تووڕەييدا دەنوسرێن دەبنە دروشم يان تێكستی ساتەوەختی كە زوو تێدەپەڕن و دەگوزەرێن و بيردەچنەوە... هيچ شتێك وەك نووسين پەيوستی بە هێمنی و هاوسەنگيی و لەسەرخۆيی و لەسەروەستان نييە... تێكستی جوان لەوە شەفافتر و ڕوونترە كە بە تووڕەيی و هەژان و ئينفيعالی ساتەوەختی شلۆ بكرێ. هەموو شتێك لە تێكستدا دەبينرێ، تەنانەت ئەو تەمومژ و ئاڵۆزييەش كە شاعير دەيەوێ بە توانايی خۆی لە ژێريدا بشارێتەوە. كاتی خۆی كاك ڕێبين هەردی لە نووسينێكدا زۆر جوان و ڕوون باسی ئەو چەمكەی ئەم پرسيارەی ئێوە دەكا و بە نموونە باسی زوبانی ئەو يەك دوو شيعرەم دەكا كە بە ئەنفال و هەڵەبجە نووسراون و چەند دێڕێك لە شيعری (شەهيدەكان ماڵيان لە شووشەيە)، دەنێتەوە كە شەهيدەكان لە شيعرەكەدا "بە دوای كۆرسەكدا دەگەڕێن بۆ ئەوەی خۆيان لە خولی فێربوونی ئەكۆرديۆن ژەنيندا ناونووس بكەن..." سەبارەت بەو شيعرەی ئێوەيش ناوتان هێنا (ڕێگەكان دەچنەوە بەر سەرا) كاتێك نووسرا شار پەنگی خواردبۆوە بە ڕق و هوتافكێشان و تووڕەيی، چەند جارێك داوام لێكرا وەك زوربەی زۆری ئەو شيعرانەی تر كە بە ١٧ ی شوبات لەو كاتەدا دەنووسران، سەر بكەومە سەر سەكۆكە و بيخوێنمەوە، بەڵام من قايل نەبووم و پێم وا بوو ئەو شيعرە لە بەردەم خەڵكێكی زۆر و بە دەنگی بەرز و گڕ ناخوێنرێتەوە، چونكە شيعرەكە لە قەرەباڵخييدا و بە تووڕەيی نەنووسراوە..

پ/ پێم خۆشە دەربارەی پەیوەندی شاعیر بە کۆمەڵگاوە سەرنجت بزانم، (پابلۆ نیرۆدا) لە وتارێکدا دەڵێت" ئەمەی شاعیران مافی خۆمانە شادومانبین، بەو مەرجەی شان بەشانی گەلەکەمان و لەکاتی بەرخۆدان و ڕێگای خۆشبەختیدا لەگەڵیان بمێنینەوە. یان لە جێگایەکی تردا دەڵێت" شاعیر هەرگیز سڵ لەوە ناکاتەوە بەشۆڕشگێڕ ناوی ببەن، چونکە شیعر خۆی شۆڕشە" مەبەستمە بپرسم تاچەند پێتان وایە کە دەبێت شیعرو شاعیر لەگەڵ خەڵك و لە بەرەی خەڵك بن و شیعر بەشێك بێت لە خستنە ڕووی ئازارەکانیان.

و/ هیچ گومان و دوودڵییەك لەوەدا نییە کە دەبێ شاعیر و نووسەر لەگەڵ خەڵك و لە بەرەی خەڵکدا بێت دژی ستەم و ستەمکار، ئەگەر هەر نەیشتوانێ دژی بێت ئەوا لانیکەم لایەنگری ستەم و ستەمکار نەبێ و یەکێك نەبێ لەوان. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەبێ بە هەندێ پرسی هەستیار لەگەڵ تاك و نوخبە و کەمینەدا بێت دژی ڕا و بیروبۆچوونی باوی زۆرینە و ئاپۆرە و حەشامات. لە ڕاستیدا سیاسەت لای ئەمە بە بەرژەوەندی خۆی بە گوێرەی مەزاجی خۆی ئەو پرسەی زۆر جار و بە شێوەی جۆراوجۆر شێواندووە و ئەندام و لایەنگیرانی خۆی بە جۆرێك پەروەردە کردوون کە مەرجە شاعیر و نووسەر و ڕووناکبیران خاوەن هەڵوێستی هەنووکەیی سیاسیی بن. بەڵام لە ڕاستیدا نووسەر بەر لە هەر شتێك دەبێ خاوەن ڕوئیا و دید و هەڵبژاردن و دونیابینی خۆی بێ و دوای قەرەباڵخیی نەکەوێت، ئەم قسەیەش بەو مانایە نییە کە لەگەڵ خەڵك و بەرەی خەڵکدا نەبێت، بەڵام لەگەڵ بوون بە دیوە سیاسی و مەرامە ئایدیۆلۆژییەکەی دا نا، بەڵکو دژی خودی ئەو دیوە سیاسیی و مەرامە ئایدیۆلۆژییەش کە حیزب و رێکخراوگەلی سیاسی ئامانجمەندانە خەڵك دەکەنە پردی وەدیهێنانی مەرامەکانی خۆیان یان بە لێدانی نوخبە و دەستبژێر و ئیلیتێکی سیاسی یان ڕووناکبیر و مۆدێرن ئامادەیان دەکەن.

پ/ قسەیەکی بوزیەکان هەیە دەڵێت" هەوڵبدە زۆر سەفەربکەی، تەنانەت ئەگەر بە گەڕەکی ئەودیو ماڵەکەی خۆشت بێت، ئەوەش لە خوێنەوەی کتێبێك گرنگترە" من دەزانم تۆش یەکێکیت لەوانەی سەفەرت زۆرکردوە لە زۆر شوێنی دونیا ماویتەوە، دەمەوێت بپرسم، گەڕان و سەفەر تاچەند بە نوسەر، بەتایبەت بە ڕوئیای شیعری شاعیرگرنگن، بینینی دونیا چی بە تۆ بەخشیوە و چ کۆمەکێکی بە پرۆسەی نوسین لای تۆ هەبووە.

و/ لە ڕاستیدا گرینگیی سەفەر و بینینی شوێنی تر و هەڵمژینی

هەوای تر هەر لەوەدا کورت نابێتەوە کە بنیادەم وڵات و شوێن و جەنگەی تر دەبینێ و بە خەڵك و زوبان و کولتووری تر و نوێ ئاشنا دەبێ، بەڵکو ئەوەیە کە مرۆڤ (خۆ) یەکی تر لە پنتگەلی تری دونیادا دەبینێ کە لەو کەسەی بەر لەر سەفەر و بینینی خۆی لە فەزا و ڕووبەری پێشوودا ناچێت… مرۆڤ لە سەفەر و بینینی شوێنانی تردا لە خۆی تێدەپەڕێنێ و ڕوانینی دەپێژێ، خەیاڵی دەوروژێ و سەرسامیی دایدەگرێ و دەی بە ڕیتمی نوێ لە دەدا و ئارەزووی بە ژیان تا دوا پلە بە باوەش کردن بە دونیا و هەڵمژینی هەوای تازە و یەکانگیربوون لەگەڵ شتگەلی نوێدا دەبزوێ…. سەفەر و گەڕان و بینینی دونیا مافی سەرەتایی هەر کەسێکە و هەموو کەسێك خولیاو ئارەزووی بە پلە و ئاستی جیاواز بۆی هەیە و دیارە بە شێوازی جیاوازییش لە سەری ڕەنگ دەداتەوە و کاردانەوەی بۆی هەیە، هەر بۆیە کەمیش نین ئەو کەسانەی کە ساڵانێکی زۆرە لە دەرەوە دەژین و سەفەریان بە شوێنی جیاواز کردووە، بەڵام نەك هەر قولانجێك لە خەیان تێنەپەڕاندووە، بەڵکو جاران مرۆڤتر بوون و ڕوانینیان کراوەتر باشتر و جوانتر بەر دونیا و بوون دەکەوتن. بیرمان نەچێت سەفەرێکی تریش هەیە جوگرافیی نییە و مرۆڤ یەك هەنگاوی بە هەڵنانێ، بەڵام لە کتێب و شیعر و مۆسیقا و فیلمەکانەوە ئاشنا دەبێ بە دونیا و لە نزیکەوە بەر شار و ڕێگە و زەریا و زوبان و کولتووری نوێ دەکەوێ. سەبارەت بە منیش کە سەر بەو نەوەیەم لە جەنگەکاندا لە دایکبووین و گەورەبووین و یەکەمین سەفەرمان، ڕەوی ناچاری و زۆرەکیی و گیانی خۆ ڕزگارکردن بووە، بۆیە هەمیشە هەست دەکەم ترس و نیگەرانیی و جۆرە دردۆنگیی و ڕاڕاییەك بە سەفەر و گەڕان و شوێن بینینەکانمانەوە هەیە. بەڵام بە گشتی هەرە شتی گرینگی سەفەر بە نووسەران بە بڕوای من ئەوەیە، کە ئەگەر لەوەوبەر بە یەقینەوە خۆی بە نووسەر و شاعیر و داهێنەر زانیبێ، ئیدی هەر لە سەرەتا و یەکەمین هەنگاویی سەفەرەکەیدا ڕادەچڵەکێ و شەك دەبە بەوەی کە ئەوانە هیچیان نەبووە، بەڵام هاوکات گوێی ئەوەشی تێدەگەیەنێ کە ئەگەر بیەوێ دەتوانێ دەست پێکردنەوەیەکی تازە دەست پێ بکاتەوە، خۆ ئەگەر نەیشتوانێ بە زوبانێکی نوێ بنووسێ، بەڵام بە هەرحاڵ دەتوانێ بە خەیاڵ و ڕوانینی نوێوە بیر بکاتەوە و خۆی بە کەسێکی تری جیاواز لە پێشوو بزانێت.

پ/ هەمیشە دەوترێت بڕیاری نوسین بە نوسەر کارێکی گران و پڕ لە دودڵیی و ڕاڕاییە، (مارکیز)یش دەڵێت" قورسترین و سامناکترین بڕیار، دانیشتنە لە بەردەم کاغەزی سپیدا" توش لە نوسینەکدا دەڵێت" هەموو ڕووبەڕوو بونەوەیەك لەگەڵ کاغەزی سپی دڵەڕاوکێیەکی

ل□گ□دایە” مەبەستمە بپرسم ئەم ترسەو دڵڕاوکێیە لە کاغەزی سپی لەچیەوەیە بۆ نوسەر؟ تۆ باش ئەو هەموو ئەزمونە لە نوسین، هێشتا هەر لەکاتی نوسینا قەلەقی؟ نوسین بەتایبەت شیعر چی پێبەخشیت و لە چی بێبەشی کردی؟

وە/ لە تەوراتدا بەسەرهاتێکی سەرنجڕاکێش لە بارەی ئێلیسا پێغەمبەرەوە هەیە کە سەروکاری لەگەڵ مردوو زیندوو کردنەوەدا هەیە و بەوپەڕی باوەڕ و قەناعەتەوە شان دەداتە بەر ئەرکێکی مەحاڵی لەوجۆرە. ‘کازانتزاکیس’ یش لە یادەوەرییەکانیدا ‘ڕاپۆرت بۆ گریکۆ’، بەسەرهاتی هاوڕێیەکی شاعیری بە ناوی ئانگیلیۆس دەگێڕێتەوە کە ئێوارەیەکی درەنگی ڕۆژێکیان لە پیاسەکردن دەگەڕێنەوە، لەبەر دەرگای ماڵەوەدا ڕادەوەستن و لەزەریا دەنۆڕن. پۆستەچی گوند دێت و نامەیەك لە جانتاکەی دەردێنێ و دەیداتە دەست هاوڕێکەی. پاشان سەر دەباتە بناگوێی و بە ترس و شڵەژانەوە دەڵێ: “بەستی□کی گەورەشت بۆ هاتووە”… ئانگیلیۆس بەدەم خوێندنەوەی نامەکەوە ڕوخساری سوور هەڵدەگەڕێ و هەناسەبڕکێی پێدەکەوێ. پاشان نامەکە دەداتە کازانتزاکیس و دەڵێ:”بیخوێنەوە!” کازانتزاکیس نامەکە وەردەگرێ کە هی ژنەکەی (ئانگیلی□س) □□ و بۆی نووسیوە:
“بوزا بچکۆڵە ئازیزەکەم! بەرگدرووەکەی هاوسێمان مرد، وا بۆت دەنێرم بەڵکو ڕۆحی بکەیتەوە بە بەردا!”
ئانگیلۆس بەترسەوە تەماشای کازانتزاکیس دەکا و دەڵێ:” بڵێی بتوانم؟ … بڵێی زەحمەت بێ؟” کازانتزاکیس بە شانهەڵتەکاندنەوە دەڵێ:” نازانم، بەڵام بەهەرحاڵ، بەڵێ زۆر زەحمەتە!” پۆستەچییەکە پەلەی دەبێ، دەڵێ:” ئەی چی لەو بەستە گەورەیە بکەم؟” ئانگیلیۆس وەڵامی دەداتەوە:” بۆم بێنن…!” وا دەڵێ و بە دەم چاوەڕوانییشەوە خۆی دەخواتەوە و لێو دەکرۆژێ. زۆری پێناچێ دوو پیاوی لادێیی دەردەکەون. تابوتێکیان بەسەر شانەوە دەبێ کە تەرمی کابرای بەرگدرووی تێدایە. ئانگیلۆس زۆر جوامێرانە دەڵێ:” ئادەی بۆم بەرنە سەرەوە” جارێکیتر ئاوڕ دەداتەوە، تەماشای کازانتزاکیس دەکا و بە نیگەرانیی و دردۆنگییەوە دەڵێ:”چ دەڵێی؟ بڵێی بتوانم؟ تۆ بڵێی ئەوەم لەدەست بێ؟” کازانتزاکیس وەڵامی دەداتەوە:” تۆ هەوڵی خۆت بدە، منیش دەچم پیاسەیەك دەکەم!” کازانتزاکیس ڕێگەی کەنار زەریا دەگرێتەبەر. بۆنی سەوڵ و زەریا هەڵدەمژێ و بەخۆی دەڵێ:” ئێستا ساخ دەبێتەوە ئاخۆ ئەو هاوڕێیەم فشەکەر و تەڵەکەبازە یان ڕۆحێکی چاوقایمە و سەروکاری لەگەڵ مەحا□□دا هەیە؟ بڵێی چ بکات؟ بڵێی هەوڵبدا مردووەکە زیندوو بکاتەوە؟ یاخود ل□ ح□زم□ت ئابڕووچوون وەك ڕێوییەکی فێڵباز دەخزێتە نێو جێگەکەی و خۆی دەکا

بە نوستوو، ئەمشەو ئەوەم بۆ دەردەکەوێ....” کاتێ کازانتزاکیس دەگەڕێتەوە ماڵەوە، ژووری هاوڕێکەی کە لە نهۆمی سەرەوەیە، لەڕوونا کیدا پرشنگ دەدا. بە درێژایی شەو دەنگی نرکە و ناڵەو نەعرەتە و جیڕەی قەرەوێڵەی لێوە دێ. پاشان دەنگی تەپەی پێ بەدرێژایی و پانایی ژوورەکە. هەمدیس نووزە و هاوارهاوار و نەعرەتە و جیڕەجیڕی قەرەوێڵە. کازانتزاکیس بەردەوام گوێی لە هاوڕێکەی دەبێ کە هەناسەی قووڵ هەڵدەمژێ و دەنرکێنێ و هاوار دەکا و پەنجەرە دەکاتەوە، وەك بڵێی خەریکبێ بخنکێ و پێویستی بەهەڵمژتنی هەوا بێ. تاریك و لێڵەی بەرەبەیان، کازانتزاکیس لەشەکەتیی خۆیدا خەو دەیباتەوە. بۆ بەیانی کە وەئاگا دەبێتەوە و دەچێتە خوارەوە، دەبینێ ئانگیلیۆس لەسەر مێزەکە دانیشتووە. شیرەکەی دەست لێنەدراو لەبەردەمیدایە. کازانتزاکیس بە بینینی ڕادەچڵەکێ، چونکە ڕەنگی مردووی لێنیشتووە، دەم و لێوی خۆڵەمێشیی دەچێتەوە و دەوری چاوانی شین هەڵگەڕاوە. کازانتزاکیس هیچ ناڵێ، واقوڕماو لەلایەوە دادەنیشێ و چاوەڕێ دەبێ. بەڵام ئەوەی لە ڕوخساری هاوڕێکەیدا دەیبینێ شکۆی کەسێکە کە هەوڵی وەدیهێنانی مەحاڵی داوە، ئەوەش ڕێك واتە شیعر نووسین.

ئەو بەسەرهاتەم بۆیە لێرەدا نووسی□وە تا لێکچوونی هەوڵی شیعر نووسین بە هەوڵ و پڕکێشییەکانی ئێلیسا پێغەمبەر و ئانگیلیۆس بۆ زیندووکردنەوە و ڕۆحبەبەرداکردنی مردوویی□ك بچوێنم... هەمان ترس و زەندقچوون، هەمان سپیێتیی ڕەها، هەمان دردۆنگیی و هەژان، هەمان مردوویی سەرکاخەز و نێو تابووت و هەمان خولیا بۆ زیندووکردنەوە و خوڵقان و وەدیهێنانی مەحاڵ. ئەوە وێڕای ئەو شکۆ و بەرزەفڕیی و هەیبەتەی کە بنیادەم لە کاتی وەدیهێنانی ئەرکێکی ئەوەندە خەیاڵپڵاوانە و بێهوودە و ناکردەنی و تاقەتپڕوکێندا دایدەگرێ، شکۆیەك گەورەتر لە شکۆ درۆیینەی پادشا و دەسەڵاتدار و فەرمانڕوایان .. هەربۆیە لە خۆڕا نییە کە کەس وەك ئەو پادشا و دەسەڵاتدارانە ڕقێکی قووڵ و شاراوەی لە شاعیران نییە، دیارە کە دەڵێم شاعیر، مەبەستم لە شاعیرە بە مانای تەواوی وشەکە نەك شیعرچی و هەڵبەستوان

بەدیلتان بۆ دیموکراسی چیە؟؟ …
هەندرێن شێخ راغب

سەرەتا با ئەوە روونبکەمەوە، کە دیموکراسی لە هەرێمی کوردستان بوونی نیە، ئەوەی هەیە حیزبۆکراتیە نەوەکو دیموکراتی. بەڵام هەڵبژاردن دەکرێتو کراوەو پرۆسەیەك هەیە ناویان ناوە دیموکراسی. خەباتی دیموکراسی رووی لە لێژوو بونەوەیەکی زۆر مەترسیدار کردووە، پەکخستنی پەرلەمانی کوردستان، پەیامی ئەوەی دایە دەنگدەری کورد کە دەنگ بدەیت یان نا، هیچ لە بابەتەکە ناگۆڕێت، چونکە ئەوە ئیرادەیەکی دیکەیە پرۆسەی حوکمڕانی بەڕێوەدەبات. ئەگەر هێزە سیاسیەکانی هەرێمی کوردستان لەوە زیاتر کات بەفیڕۆ بدەن، مانای وایە ئاگایان لە گۆڕانکاریەکانی ناوچەکە نیە، ئیدارەی ئەمریکی گۆڕا، کۆنگرەی ئاستانە بەڕێوەچوو، ئێرانو تورکیاو روسیا پێکەوە کار دەکەنو بڕیار دەدەن. جەنگی ئازادکردنەوەی موصڵ داعشی شەکەت کردو بەرەو نەمانی دەبات لە شارەکەدا. بۆیە هەموو ئەم گۆڕانکاریانە لەسەر پرۆسەی سیاسی ناوچەکەو کوردستان کاریگەری جێدەهێڵێت. ئێمەی کورد چەندە لەروی ئازادیو دیموکراسیەوە بەرەو پێشەوە بچین، ئەوەندە زیاتر دۆستی بەهێزمان بۆ دروست دەبێت، نابێت بە نەوت مەست بین، ئەوەی ئێستا هەستی پێدەکرێت ئەوەیە ل□ نێوان نەوتو دیموکراسی، ئێمە نەوتمان هەڵبژاردووە، وەك ئەوەی کانتۆنێکی حیزبیو دەسەڵاتداریەتی نەوتی دروست بکەین هاوشێوەی دەوڵەتە نەوتیەکانی ناوچەکە بە سپۆنسەری زلهێزەکان؟. یاخود لەبری ئەزمونی حیزبۆکراتی بەرەو کانتۆنی حیزبی دەڕۆینو دوو ئیدارەییو هەرێمی کوردستان بەسەر زۆنەکانی پێشوو دابەشی سیاسی بوونەو ئێستا مۆدێلی کانتۆنی حیزبی بەرێوەدەچێت، چونکە ئەگەر پەرلەمان نەبوو، دەستور نەبوو، چاودێری نەبوو، مەکتەبی سیاسی لە پەرلەمانو حکومەت بەهێزتربوو، واتە ئەمە کانتۆنی حیزبیە نەوەکو دیموکراسی.

ئێمە ئەگەر خاوەنی دیموکراسیو ئاڵوگۆڕی ئاشتیانەی دەسەڵات بینو حکومەتێکی شەفافمان هەبێت، خاوەنی پاراستنی یاساو خاوەنی کۆمسیۆنێکی هەڵبژاردنی پاك بین، وەك ئەوە وایە خاوەنی بۆمبی ئەتۆمی بین؟؟. چونکە بە کولتوری د□و□□□تداری ناوچەکە لەئاستی کۆمەڵی نێودەوڵەتی خاوەنی دۆستی باشو بەهێز نابین..ئەگەر لەبری دیموکراسی ئەم شێوازە دەسەڵاتداریەی حیزب بەردەوام بێت، مانای وایە کاری پەرلەمانیو دەستوری جێگای خۆی بەتەواوەتی دەداتە دەست

چەند ئەندام مەکتەب سیاسییەك، ئەمەش مەدەلی کانتەنی حزبیە. حیزبەکان ئەندامانی خۆیان بۆ پەرلەمان دەنێرن بۆ ئەوەی کارنامەو بەرنامەی نیشتمانیو یاساییو دەستوری خۆیان جێبەجێ بکەن، نەوەکو پەرلەمان وەکو گازینۆیەکی نێرگەلەکێشان هەر کاتێك ویستیان بۆ بیانویەك دایبخەن.

ئێمە بەدیلی دیموکراسیو ئازادیو هەڵبژاردنی ئازادمان نیە، ئەگەر هەشبێت بەدیلی خراپن، بۆیە ئێستا نەخشەی سیاسی دنیاو کۆمەڵەی نێودەوڵەتی باش تەماشا بکەن، رونتر دەبینن پرۆسەی سیاسی چۆنە کە دەوڵەتی خراپی نا دیموکراسیو دژە ئازادی و گەندەڵ جێگای قبوڵ نین،
نابێت بۆ سەرکەوتنی هەندێ دیکتاتۆرو پۆپۆلیست نائومێد بین، پێمان وابێت دیموکراسی تەواو..وەك چۆن دەیانگوت سۆسیالیزمو روسیا تەواو بوون، فەرمون ملیارێکو نیوی وڵاتێکی وەکو چینی شیوعی چۆن بۆتە زەبەلاحێکی گەورەی ئابوری دنیاو ئەندامی هەمیشەیی ئەنجومەنی ئاسایشە، لەبەر ئەوە مانای وانیە ئەمە زوو بڕیار بدەینو پێمان وابێت رژێمە خراپەکان دەتوانن تاسەر بەردەوام بن. ئەمە گەلێکی ستەمدیدەین هێشتا جەنگی تیرۆری داعش بەرۆکی بەرنەداوین بە تەواوی، ئەگەر ئازادی لە ئەزمونی ئێمە پاشەکشە بکات، کێشەی رەوای ئێمە بەرەو پوکانەوەیەکی زۆر مەترسیدار دەڕواتو دەرفەتیش ئەگەر لەکیس چوو، سەد ساڵی دیکەی دەوێت تاوەکو بەسەر دەرفەتێکی دیکەدا دەکەوینەوە.

چۆن دایکم بریندار بوو؟ … شوان حەسەن

لە خۆپیشاندانەکانی سەرەتای هەشتاییەکاندا، دەنگێک جەرگی شەقامی دەبڕی و دەیگوت:
-ناکرێ بۆ بۆ چێک خۆپیشاندان بکەین و دوژمنیش بە هەوەسی خۆی تەمان هەڵبدات، پێویستە وەڵامی ئەمەش لە ئاستی ئەشکەنجەکانی دەسەڵاتدا بێ؛ گوتیان شی گیڤارە وای گوتوە. لە ڕاستیدا بەشێک بوولە دروستکردنی فەرهەنگێکی ڕەق کە ناویان لەنابوو ڕقی پیرۆز. لە

کاتێکدا نەمان دەزانی ڕق هەر ڕقە و پیرۆز و ناپیرۆزی نیە ، دەکرا ئیش لەسەر ڕەوایەتی ماف بکرابا، کە ئەو هزرە کۆمەڵگەی لە قۆناغێک بۆ قۆناغێکی باشتر دەبرد، نەک زیندووکردنەوەی ئەو فەرهەنگە ناشیرنەی حەمۆرابی*. ئەو کات بارودۆخەکە بەو شێوەیە نەبوو ، خۆپیشاندانەکان بە شێوەیەکی چاک گەشەیاندەکرد ، دەکرێ بگوترێت کە باشترین وەڵامی بوێرانە بوو.
ئەو کاتە تەمەنم ١٥ ساڵ دەبوو، خۆپیشاندانەکانی شار دڵیان ئارام نەدەکردمەوە، پێشمەرگایەتی وەک گەیشتن بە خەونێک بوو بۆم، بڕیارماندا لەگەڵ مزەفەر و خالید بڕۆین. ڕۆژی هەینیمان هەڵبژارد، بێگومان یەکێک لە شتە مەحالەکان بوو ئەو کاتە بە ماڵ بڵێم، بۆیە هەر کەسە و شێوەیەکی بەکارهێنا. بۆیە بە بیرم دێ کە هەینی بوو، چونکە برایە گەورەکەم ئەو کات تەنیا ڕۆژانی هەینی ڕیشی دەتاشی دەوروبەری د□م□ژ□ری ٩ ، لەوانەشە ئەو تێبینیەم پەیوەندی بەوەوە هەبێ کە خەونی هاتنی ڕیش و سمێڵم هەبوو، کە بەداخەوە زۆر بەدرەنگی هات و کە پڕیش بوو، نیوەی سپی بوو، قوتیەکمان هەبوو تاخمی ڕیش تاشینەکەی باوکم و براگەورەکەمی تێدابوو، نامەی ڕۆیشتنەکەم خستە ناو ئەو قوتیە، ئەوەی لە بیرم مابێ، لە نامەکەدا جگە لەوەی نوسیبووم، دەبم بە پێشمەرگە، تێبینیەکی سەیریشم نوسی بوو، خانووە کرێیەکەمان بەر زبوو، قادرمەیەکی هەبوو پێویستی بە چاکردنەوە هەبوو، ئەو ڕۆژەش باوکم هەندێک پێویستی کڕی بوو، بۆ ئەوەی دەستێک بە پەیژەکەدابێنێ، بۆیە نوسیبووم، داوای لێبوردن دەکەم کە نەمتوانی یارمەتیتان بدەم. هۆی چی بوو ئەو تێبینیەم نوسی بوو، نازانم و ناشمەوێ کۆی گریمانەکان شی بکەمەوە، بەڵام هەر هێندە دەڵیم: بۆ بەدبەختی من ئەو ڕۆژە برایەکەم ڕیشی لە ماڵێ نەتاشی بوو، چوبوە لایی سەرتاش ، زۆر جار ئەو ڕیکەوتە سەیرانە لە هێزی ئەقل دەردەچن و خەڵکێک پێ دەڵێن: قەدەر.
ڕۆیشتین، با ئەوەش بڵێم خالید چەند ساڵیک لە من و لەمزەفەر گەورەترە و هەر ئەویش هەندێک زانیاری هەبوو. بەرەو سیدەکان ڕۆیشتین؛ پاش ڕۆیشتنێکی زۆر و پرسیارکردنمان لە چەند ئاوەدانیەک، لە ئاوەدانیەکدا گوتیان:
– ئەگەر بەختتان هەبێ، ئەوە چاوەڕوان بن لەوانەیە پێشمەرگە بێن و دەتوانن لەگەڵ ئەواندا بڕۆن!
باش بوو شەو چەند پێشمەرگەیەک هاتن و قسەیان لەگەڵ کردین و گوتمان:
– دەمانەوێت ببین بە پێشمەرگە
ئەوان تراکتۆرەکیان پێ بوو، سوار بوین و لەگەڵیان ڕۆیشتین، گەیشتینە بارەگەیەک گوتیان:

– ئێرە خواکورکە!
لە ڕاستیدا قەت بەدواداچونم لەسەرئەو ڕێگە و گوندانە نەکردوە.
وەک فیلمی ئەلیسم ل□ه□ات کە دەکەوێتە ژێر زەوی و ژیان لە گەڵ
خەلکانێکیتر بەسەر دەبات(ئەلیس ئین وەندرلاند).ئەگەر کەمێک
ئاسانکاری بۆ زەمەنەکەی خۆم بکەم ، ئەو زەمەنە بوو کە لە ئەدەب
بە قانیعی شاعیریان دەگوت:
-شاعیرە گەڕۆکەکە(پاش ئەوەی چاوم بۆوە و کەمێک گەڕام، جوگرافیە
بچوکەکەی قانیعم دیت، ئینجا زانیم ئیمە چەند ه□زارین لە گەڕان).

پەیوەندیەکی خۆشمان لەگەڵ پێشمەرگەکان دروستکرد، ئەوان تامەزرۆی هەواڵی شاربوون و ئێمەش تامەزرۆی زانیاری لەسەر ژیانی پێشمەرگایەتی؛ ئەوەشم بەوردی لە بیرە کە یەکێک لە هاوڕێیان گوتی:
-دوای چەند □□ژ□کیتر کەس و کارتان دێن و دەتان بەنەوە.
یەکێکیان باسی ئەوەی بۆ کردین کە دایکی هاتوە و گوتویەتی :
– یا دێیتەوە یا ئەمنیش لێرە دەمینێمەوە
هاوڕێیەکە گوتی:
-چووم چ□ک و ڕەختەکم هێنا و بەدایکمم گوت :
- ف□رموو
دایکم گوتی:
- ئ□و□ چی□؟
-نا □□یت ناچمەوە، خۆ نا بێت بێ چەک بیت
چەند ڕۆژێک ماوە و پاشان بێزاربوو و چۆوە.
ئەو گریمانەیەم (شیمانە) دانا؛ لە دڵی خۆمدا گوتم: کەس و کارم هەرچی بکەن ناچمەوە.
لە خواکورک بە ڕێ کوتین بۆ ڕوستێ، لەگەڵ هاوڕێیان مام عەزیز و شەهید تۆفیق هەریری(لە ڕێگە تەنیا دەیانگوت، خۆشناو) و ئەبو جنان، هەر جەندە ئێمە منداڵی شاربوین و لەگەڵ ڕێگە و ناخۆشیەکان ڕانەهاتبوین، بەس ئەوەندە شیرن بوون، نەیانهێشت نەماندو بین و نە بێزار! چێژی زۆرمان لە هاودەمیان وەرگرت.
ئەو بەیانیەی ئێمە گەیشتینە ڕوستێ، هێشتا نیوەڕۆ دانەهاتبوو کە هەلیکۆپتەر دەستی بە بوردمانێک کرد، پێشمەرگە کۆنەکان و خەڵکی گوندیش پێیان سەیربوو، سەرەتا گوتیان:
– خێزانێکی زۆری شیوعیەکان هاتینە بۆیێ.
دوای چەند ساڵ ڕاستیەکەم زانی، کە پارتی پاسداری لەگەڵ خۆی هێنابوە ئەو ناوچەیە و حوکمەتیش زانیبوی.
لە گەرمەی بوردمانەکەدا، گوتیان:
-شوان داکت لێرەیە و برینداریشە.

نەک هەرسەیرم پێهات، بەڵکو باوەڕیشم نەدەکرد، ئەمن بە خۆم نازانم لە کوێم؟ باشە دایکم چۆن گەیشتوتە ئێرە؟ خۆ ئەمە هیچ لە قوتابخانە دەربارەی جوگرافیای وڵاتەکەمان فێرنابین.
لە ناو گوندی ئەشکەفتەکی لەبوو، ژنەک لە پێش دەرگەی ئەشکەفتەکە دانیشتبوو، دایکیشم بینی کە یەکەک لە فافی لە قاچی دەبەستاوە، هەر کەمنی دیت ، فرمێسکی لە چاو هاتنەخوارێ، بەڵام ئەمن زۆر ناشیرنبووم یەکسەر قیژاندم و گوتم:
-خۆزگە تەیارە پارچە، پارچەی دەکردیت، لە دەهاتیت؟
ئەویش هیچی نەدەگوت، بەس بە چەفیەکەی فرمێسکەکانی دەسڕیەوە، بەڵام پێبکەن ئەستاش شەرم لەخۆم دەکەمەوە.**
بوردمان ڕاوەستا، دوو پێشمەرگەش هاتنە ئەوەندەرێ، بەڵام ئەمن هەر لە وتافدانەکانم ساردنەبوبومەوە، پێشمەرگەکان و چەند نەفەرەکی گوندی و دایکم و دایکی خالید و برایە گەورەکەم، پێشمەرگەکان گوتیان:
-ئەگەر دەتانەوێت خەبات بکەن، ئەوە باش بزانن ئەوە لە شار پێویسترن وەک لە چیا، پاشان تەمەنتان بچوکە و کەسیش نازانە کە ئەوە بوونە بە پێشمەرگە! زۆر گرنگیان بە برینداربونەکەی دایکیشمدا ، بە کورتیەکەی گەڕاینەوە و تەمەنی پێشمەرگایەتیەکەمان هەندە کورت بوو کەلکی گەڕانەوەشی نەبوو.
جا چۆن لەو خەراییە ئافرەتەکی بریندار دەگەینی بە سمێلان و لەو نشێویە چۆن دەیهێنیتە خوارێ، دایکم گوتی:
-ئەنگە وەرن خەمی منتان نەبێ!
ئیستاش لە پێش چاومە دایکم بە چ ئازارەک ڕێگای نێوان سمێلان و ڕەستەیی بڕی، بە پێیان و بە برینداریش ، دەبا بە خێراش بڕۆین ، چونکە نەماندەزانی ئایە کەپتەرەکان دەنەوە یا نا؟ بەقسەی هاوڕێیانم ڕێگەکە لە ڕوستە بۆ سمیلان ٣٠ دەقیقە زیاتر بێ، کەمتر نیە، بە ئافرەتەکی بریندار ئەو ڕێگەیەی بەچەند بڕیوە نازانم؟!
ئەو ڕستەیەی دایکم لە ڕێگەدا چەندان جار گوتیەوە هەر ئەوەبوو دەیگوت:
-خێری تەدابوو، ئەگەر بریندار نەبامایە، شوان نەدەهاتەوە باسی باوکم و حال شەیەکەی ناکەم.

ئەمن تەسمیل نەبومە و هەندەک دەست و خزم دەیانزانی و قسەیان نەکرد و لە لایی ئەوانیتریش گوتوبویان چومەتە دەشتێ ، زۆربەی برادەر و درواسیەکانمان ئەوەیان دەزانی لە پشووی هاوینە دەچومە گوندی، زۆرم حەز لەو ژیانە دەکرد.
دەبا دایکم ببەینە لای دکتۆرەک، بە هەی ئەوەی مامان لەگەڵەکی

عەرەبان بووکە دەکەوتە ناوەڕاستی بازاڕ، عیادەیەکی زۆر لەنزیکمان هەبوو، خزمەکانی گوندیشمان کە نەخۆش دەکەوتن، بێگومان مەبەستم ئەوانەی بەبەر ئەمە دەکەوتن ، دەبا بچوباین لە عیادە نۆرەمان بۆ وەربگرتبان، ئەگەر پیاو بهاتبا، باوکم لەگەڵی دەچوو، ئەگەر ژنیش بوایە، دایکم. جا پەیوەندییەکی باش لە نێوان ماڵی ئیمە و دکتۆرەکان دروست ببوو. باوکم چوبوە لای دکتۆر سەلاح کەیی و ئیستاش نازانم چی پێی گوتبوو، ئەو ڕۆژە لەدایکیشم پرسی، بۆ هەی ئەوەی ١١ ساڵ زیاترە باوکم لە ژیاندا نەماوە، دایکیشم گوتی :

-هەر ئەو کاتیش نەمزانی ، چی پێگوتوە

لەگەڵ ئەوەی برینەکەیان بۆ درویوە، بەڵام ساچمەکەیان دەرنەکرد، بۆیە گومان دەکەم کە باوکم گوتبێتی ساچمەی پێ کەوتوە

هەتا لە کوردستان بووم ، چەند جارێکم لە دایکم پرسی: ئایە هەست بەو ساچمەیە دەکات، کە لە ناو رانی ماوەتەوە، دەیگوت:

-جار جارە هەست بەگەرمییەک دەکەم

بەر لەوەی ئەو نوسینە تەواو بکەم، لێم پرسی ئایە هەست بەمانی، ساچمەکە دەکەیت ؟

گوتی :نا، لە بیرخۆت ببەوە، دری خۆت لە بەو شتانە توند دەکەیت؟!

خوشکەکانم دەیانگوت:

-ئەو ماوەیەی ئەتو ڕۆیشتبوویت، داکم گێی لە گۆرانی کەریم کابانی ڕادەگرت، دەیگوت:

-براتان حەزی لەو گۆرانیبێژەیە.

جاری دووەم کە ڕۆیشتم و ئیتر تا دوایی ڕاپەڕین نەگەڕامەوە. ئەوکات کە ماڵئاوایم لێکرد، چاوەکانی پڕ فرمێسک بوون و دەستی بەرنەدەدام گوتی:

-شتێکت لێبێت ئەمنیش دەمرم!

.

*بە ئاگاداریتان دوای ڕاپەڕین بەشێکی زۆر لە دەسەڵاتدارانی کوردستان،لە قوتابخانەی ئەو ڕقە پیرۆزە دەرچووبوون و ئەو شەرعیەتیان بەکارهێنا بۆ سەرکوتکردنی خەڵکی ئەو هەرێم و تا ئیستاش ئەو تۆڵەیە لەو خەڵکە دەکەنەوە، لە لایەنی کۆمەڵناسیشەوە سەیری بکەیت مرۆڤی ڕقهەڵگر، بە نەخۆش هەژمەردەکرێ.

** ناتوانم قسە لەسەر ئەو دڵ ڕەقیەم نەکەم کە سوید، هاوسەرەکەم، منداڵەکانمان، دۆست و ئازیزانم یارمەتییەکی زۆریان دام تا ببم بە کەسێکی دڵ نەرم، دەمەوێ ئەو نهێنیەش بدرکێنم، جگە لەو فرمێسکانە بەڕێیدان ڕشتومن، زۆر کەمم بە بیردێ کە گریابم ، هەتا ئەو کاتانەی چەندان ئازیزم لە دەستدا، چ لە ژیانی پێشمەرگایەتیم و چ لە ژیانە تایبەتەکەم دا، تا لە شەوی ٢٧-١١-٩٨ کچەکەمان هاتە دنیا و لە

خۆشیان فرمێسکەکانم ڕانەدەوەستان، لەو شێوەیە پێم نا قۆناغێکیتر، ئیستا بۆ دیار فیلمیشەوە دەگریم، چەندان جار منداڵەکانمان فرمێسکیان سڕیوەتەوە، لە ڕووی دەروونیەوە هەست بە ئاسودەیی دەکەم و مرۆڤایەتی خۆم لە فرمێسکەکاندا دەدۆزمەوە.
نەفرەت لەو ئایدلۆژیایەی دڵی مرۆڤەکان دەکات بە بەرد و کانی فرمێسکەکانیان لێ ووشک دەکات.

ببورن ئەو ڕوونکردنەوەیە تەنیا لە ناچاریەوە دەدەم، لە ترسی کلتوری ناشیرنکردن، ئەمن داوای خانەنشینم و نەکردوە و دەنیابن ناشیکەم، ئەوانەی دەشمناسن شاهیدی هەردوو ڕاستین، یەکەم کە پێشمەرگەیەی دانەبڕاوبووم و دووەمیش داوای خانەنشینم نەکردوە، هەڵەبم یا ڕاست گرنگ ئەوەیە لە بڕیارەکەم ئاسودەم، ئەو دەسەڵاتەی باشووریشم قەەت بەدەسەڵات و نەوەنەری خۆم نەزانیوە، نە پێشمەرگایەتیەکەی خۆم و نە دەردەسەریەکەی خۆزانەکەشم ناکەم بە منەت بەسەر خەڵکیەوە، ژیان گۆشتەکەوە هەر کەسە بە شیوەیەک ئەو گۆشتە دەکات، ئەمنیش وام دەست پێکرد.
وێنەکە گوندی (ڕوستە) یە

خەفەت … بەختیار محەمەد

هیچ شتێك لەم دنیایەدا (جگە لە بەهاکانی بوونمان نەبێ) شایانی ئەوە نییە، کە خۆمانی بۆ دڵتەنگ بکەین، مادەم ئازاری جەستە و ڕۆح و ژیانمان دەدا. هەموو دڵتەنگییەکی لەم شێوەیە زیانێکی گەورەیە، کە بە ساتە هەر بە نرخەکانی ژیانمان دەکەوێ.
کێشەیی مرۆڤ لەوەدایە، کە خۆی خەفەتبار و دڵتەنگ دەکا بۆ ئەو شتانەی، کە هەرگیز جەوهەری ڕاستەقینەی ژیانی ئەو نین (ژیانی ڕاستەقینەی سروشتیی). بە نموونە: ئێمە زۆرجار خەفەت لەو شتانە دەخۆین، کە پێوەندیان بە ماددەوە (پارەوە) هەیە، بەڵام نازانین، کە هەموو خەفەتێکی لەم جۆرە زیانێکی گەورەیە بە کەینونە و بە بوونمان دەکەوێ (بێ گومان ئێمە بایەخی پارە لە ژیانی ئەمڕۆماندا کەم ناکەینەوە، بەڵام گرفتەکە ئەوەیە، کەی مرۆڤ خۆی دەکاتە کۆیلەی پارە؛ گرفتەکە ئەوەیە، کە ئێمە پارەمان لە خۆمان و لە ئەوی دیکە و لە مرۆڤایەتی و لە ئازادی و لە هەموو بەها چاك و

جوانەکان خۆشتر دەوێ. ئێمە پارە لە پێناو خۆپەرستیی خۆمان بەکار دەهێنین. واتە پارە دەکەینە ئامرازێك بۆ گەورەکردن و هەڵماسانی سیفەتی خۆپەرستیی خۆمان. لێرەوە دەکەوینە بیری قووڵی خۆپەرستیی خۆمان و هیچ شتێکی دیکە نابینین، تەنها خۆمان دەبینین، کە شێتانە بە دوای تێرکردنی سیفەتی چاوچنۆکیی و غەریزەی خۆپەرستیی خۆمانین؛ ئەو سیفەت و غەریزەیەی، کە لە کۆمەڵگەی سەرمایەدارییدا هەرگیز دابین و تێر نابن).

بەم شێوەیە سەرمایەداریی بەرلەوەی تاکی مرۆڤدۆست دروست بکا، تاکی خۆپەرست دروست دەکا؛ ئەو تاکەی کەینونەی خۆی بە پارە دەگۆڕێتەوە (بازرگان، سەرمایەدار، دەرەبەگ، بۆرژوازی…)؛ ئەو تاکەی لەبری ئەوەی وەدوای خەمەکانی ژیان و مرۆڤایەتی بکەوێ، وەدوای خەمە نەرجسییەکانی خۆی دەکەوێ. تاکی کۆمەڵگەی بۆرژوازی – لە جیهانی پارەدا – خۆی بە سەنتەری هەموو مرۆڤایەتی دەزانێ. ئەو تەنها لە قازانجی ((ماددیی)) خۆی دەگەڕێ، لە زەرەری هەموو ئەوانی دیکەش. لە سیستمی سەرمایەدارییدا ئەم حاڵەتە بە یاساکانی بازاڕی ئازاد ڕێك دەخرێ و ڕەوایەتی پێ دەدرێ (لەم ڕۆژانەدا هەموومان لە سایتەکاندا خوێندمانەوە، کە هەشت کەسی سەرمایەداری گەورە لە جیهاندا، هێندەی نیوەی هەموو دانیشتووانی سەر گۆی زەوی سەروەت و سامانیان هەیە). هەڵبەتە ئەمە شتێکی سروشتیی و ئاسایی نییە، بەڵام هەمیشە پرەنسیپی پەرەستاندنی سیستمی سەرمایەداریی لەسەر بنەمای بوونی تاکی (ئازادی؟) چاوچنۆك و خۆپەرست بنیاد نراوە (واتە یاسا هەڵەمەکییەکانی بازاڕی ئازاد / با ئەم تاکە تاکێکی داهێنەریش بێ)؛ لەمەوە تراژیدیای ڕاستەقینە لە ژیانی ئێمەدا (ئێمەی مرۆڤایەتیدا) ئەوەیە، کە ناتوانین لە نێوان خۆماندا دادوەر و دادپەروەر بین.

پێم وایە ئەوەی کە ڕێش لە ئێمە دەگرێ دادوەر و دادپەروەر بین، تەنها ڕەهەندەکانی سیفەتی خۆپەرستییە (واتە بەرژەوەندییەکی خۆپەرستانە)؛ واتە ئێمە بەرژەوەندی خۆمان لە بەرژەوەندی هەموو ئەوانی دیکە (تاك، گەل، نەتەوە، مرۆڤایەتی…) خۆشتر دەوێ. لێرەشەوە ململانێی تراژیدیی و خوێناویی سەرهەڵدەدەن و دروست دەبن (خۆپەرستیی تا ئەو ڕادەیە ڕەوایە، کە نەبێتە هۆی چەوساندنەوە و مافخورانی ئەوی دیکە و فێڵکردن لێی؛ هەموو بەرژەوەندییەکیش لەسەر ئەم بنەمایە بنیاد نرابێ، بەرژەوەندییەکی ناڕەوا و ستەمکارانەیە).

کەواتە مرۆڤ دەبێ ئەم بازنە تەسکەی بەرژەوەندی خۆپەرستییە تێك

بشکێنێ، تا بتوانێ ژیان و ماف و بەرژەوەندی ئەوانی دیکەش ببینێ، نەك تەنها هەر هی خۆی؛ مرۆڤایەتی بەم شێوەیە (بەم ڕۆحیەتە) بەختەوەر دەبێ؛ واتە بە هاوکاری و ڕاستگۆیی، نەك بەو ڕکابەریی و ململانێیە نائەخلاقییەی، کە ڕاستە لە لایەکەوە بزوێنەرێکی پێشکەوتنە، بەڵام لە لایەکی دیکەشەوە هۆکاری چەوساندنەوە و ئازاری ملیاران مرۆڤی سەر ئەم گۆی زەوییەیە. دەبێ هەوڵ بدرێ ئەم ناکۆکییە – کە سیفەتێکی بنەڕەتیی سیستمی سەرمایەدارییە – لە نێوان پێشکەوتن و چەوساندنەوەدا لەناو ببردرێ؛ واتە پێشکەوتن ببێتە هۆی لەناوبردنی برسیەتی و هەژاری و دواکەوتوویی، نەك قووڵترکردنەوەی جیاوازییە چینایەتییەکان و پترکردنی دیاردە خراپەکانی وەك هەژاری و برسیەتی و دواکەوتوویی، کە ئەمڕۆ بەشێکی زۆری مرۆڤایەتی بەدەستیانەوە دەناڵێنن.

بەختیار محەمەد

لە یاریی ژیاندا بەردەوام داشی مەرگی نابەوەخت بەسەر لاوازەکاندا سوارە! … سەعید ئێمانی

مەرگی بەوەخت و لەناکاو
هەر بۆ منی لاواز دەوەرێ

لەبوسەمدا لەگشت شوێنێ
لە بولەرزە و لافاو و توشی و تۆفانا
وەک حەزیا یەک
هەرش و هاشاوەم بۆ دێنێ

لە بۆمبی بیر و ئەفکاری داعشانێ و
سوتانی ” پلاسکۆ” کاندا
بڵێسەکانی ئاگرێ و دەمبرژێنێ

بە بنار و بە بەرزایی شاخانەوە
لەسەر ڕێگای کۆڵبەریمدا
ڕنوی بەفرە و دێ بەرومدا

لەسەر سنور گوللەی پاسدار و مەئمورە
جەستەی کردومە نیشانە

لەشوێنی کار و کارخانە
گەردیلەی گاز و دوکەڵە
ئاوێتەی هەناسەدانمە

دێوەزمەی بێکاریە و
بەردەوام لەسەر شانمە

پەتی سێدارەی دوژمنە
گەروم دەگوشێ

زەخت و گوشاری زۆردارە
دەمتارێنێ

سەرمای وەرزی نەهامەتیە
دەمتەزێنێ
لە ڕێگای کۆچ کردنمدا بۆ هەندەران
شەپۆلەکانی دەریایە دەمخنکێنێ
سوکایەتی تاراوگەیە دەمتاوێنێ

دەبێتە شەڕ و ئاژاوە
پێم دەفرۆشرێ
دەکرێتە بومب و گوللە
تێمی دەگرن

ئاوێتەی پیلان و خورافی□
بە لامەوە پیرۆز دەکرێ

دەبێتە تیری بێ هیوایی و
بەدەستی خۆم دامدەبێژێ

دەستی بە هێزی زۆردارە و
هەر رۆژەو بە چەشنێ منی بێ هێز
دەسڕێتەوە

داری هیوام بەرنا هێنی
لەڕەگەوە دەیبڕێتەوە
***
ئەو دوژمنانەی تا ئێستا
منیان کوشتوە
ئەو دەستانەی لە بێ هێزی من بەهێز بوون
هیواکانمیان ناشتوە
ئەو دەنگانەی بەسەر دەنگمادا دلێر بوون

هەر خۆم بە توانام کردون و
لە بێدەنگی من بوێر بوون
***
من بە ئەژمار
مەزنترین هێزی دنیام
ژیان بەخش و خوڵقێنەری
ئاسودەیی و هەرچی ئەشیام

گەر بمەوێ لەو بەهەشتەی
لەم جیهانە خوڵقاندومە
بەشم هەبێ
ئازار و مەرگ بتارێن و
وەکو مر□ق ل□ خۆشیدا
کەشم هەبێ

دەبێ هێزم کۆبکەمەوە
داسی خەبات و تێکۆشان
بۆ دروێنەی
ئازار و ژان
هەڵبڕینی لاسکی زوڵمی زۆرداران
تیژ و دەمەزەرد کەمەوە

دەبێ بەخۆمدا بێمەوە!
ئەو نەزمە پێچەوانەیە
بۆباری خۆی هەڵگێڕمەوە.

باسێك لە شاری هەڵەبجە… جوتیار کمانگر

تێشکێك ئەخینە سەر فەرمانڕەوایەتی ناوچەی هەڵەبجە

یەکەم فەرمانڕەوایەتی ناوچەکە دەگەڕێتەوە بۆ (بەکر بەگ سلێیمان بەگی بابان) کە بە بەکرە سوور ناوبانگی دەرکردوە و یەکێك بووە لە بەگە بەناوبانگەکانی بابان و لە دوای سلێیمان بەگی باوکی لە ساڵی (1602)ز ژیاوە و پایتەختی فەرمانڕەوایەکەشی لە بەکراوای هەلەبجەدا بووە وردە وردە سنوری ناوچەکەی فراوان کردووە و تاوەکو دواجار لە سیروانەوە تا زێی کۆیی گرتوەتەوە . پاشان لە ناوچەکەدا کوڕێکی خۆی بە جێهێشتووە و لە خورماڵدا فەرمانداری کردووە ، خۆشی گەڕاوەتەوە بۆ ناوچەی قەڵاچۆالان و پاشانیش چووەتە ناوچەی بەکرەجۆ و ئەو ناوچەیەشی هەر بەناوی خۆیەوە ئاوەدانکردووەتەوە.

دەڵین بەکر بەگ چاوی بڕیوەتە کەرکوك و ویستوویەتی بیهێنیتەوە ژێر دەسەڵاتی خۆی ، بەو هۆیەوە لەگەڵ عوسمانییەکاندا تێکچووە و لە ساڵی (1609)ز دا کوژراوە . جا لەوەو دوا بۆ ماوەی (5) پێنج ساڵێك خاکی بەبە کەوتووەتە ژێر دەسەڵاتی
عوسمانیەکان، دواتر (خانە پاشا)ی برازای بەکر بەگ لەدەستی سەندونەتەوە و هێناویەتییەوە ژێر دەسەڵاتی خۆماڵی. ئیتر لەوە بەدوا ناوچەکە دوای گواستنەوەی بابانیەکان بۆ سلێمانی دروستکردنی شار لەو جیی ئیستا کۆچی جافەکان بۆ ناوچەیە لە دەسەڵاتی جافەکاندا بووە لە ساڵی (1700)ز هێزەکانی جاف دروستکەرو بنیاتنەری هەڵەبجەن.

وردە وردە ئەم شوێنەی هەڵەبجە بە هۆی ناوداری شوێنەکەیەوە کە ئەڵوانێت بەسەر دەشتی (شارەزوور)دا ، زیاتر ئاوەدان بوتەووە و تەنها (خێڵەکانی جاف)ی تێدا بووە کە زیاتر لە(12)هەزار خێزان ئەبن ، ناوەندی ئاوەدانی شارەزوور بووە ، پاشان خەڵکی تر هاتوون و پێیان داوە بە هێزەکانی جافەوە زیاتر ئاوەدان بێتەوە جافەکان بەشوێن ڕێگا چاریك ئەگەڕان واز لە کۆچەرایەتی بەهێنەن نیشتەجێە بن لە هەموو ڕویەکیشەوە گۆزەران لە هەڵەبجە دا گونجاو بوو، بۆیە بڕیاریان دا دەست بە دروستکردنی شاری هەڵەبجە بکەن ،ژمارەیەکی زۆر سەرچاوە مێژوو نوس لە وەدا یەکدەگرنەوە کە بە هەزاران ساڵ پێش

زایین بوونی ژیان و قەڵەمڕەوی بچوك و گەورە ،کورد و بێگانە ، لەم ناوچەیەدا هەبوون، وەك (ئاشووریەکان، بیشدایەکان، میدییەکان، هەخامەییەکان، ئەسکەندەر) لە سەدەی چواری پێش زاییین وە ئەشکانی ،ساسانیەکان،هاتنی ئیسلام (21ك ،،643ز) روادییەکان و سلجوقییەکان ،ئەتابەکەکان ،ئەییوبی ،مەغۆلی،جەلائیدی مەڕەسپی،تەیموری لەنگ (1400)ز ئەردەڵان، سەفەوییەکان،بابانەکان ،عوسمانیەکان، ئینگلیز،شێخ محمودی نەمر حکومەتی عێراق و حکومەتی کوردی (حکومەتی هەرێمی کوردستان)

کۆچی جولەکە::

بۆ عێراق و ئێران و کوردستان وە لە ناوچەی شارەزوور و هەڵەبجە چەندین خێزانی جولەکە ڕووی تێدەکەن و نێشتەجێ دەبن و لە پاڵ خێەڵەکانی جاف دا پەنا ئەدرێن کاروباری بازرگانی ئەکەن لەو سنورە دا،بەمەش ئەبێت بە ناوەندی بازرگانی و ئاڵوگۆڕ لەو سنورە دا: هەڵەبجە بازارێکی گەرمی هەبووە شارۆچکەیەکی کوردنیشنی قەرەبالغ بووە ژمارەی دانیشتوانی (60)هەزار کەس زیاتر بووە ،ناوچەکانی هاوسنووری هەریەك لە وڵاتانی ئێران و تورکیا هاوشێوەی ناوچەی هەڵەبجەن ، ڕیش سپیان و پیاوە دێرینەکانی شار هەندێکیان دەڵێن یەکەم خانوو لە هەڵەبجە دا بەگەکانی(شیوەکاڵ)دروستیان کردوە و پاشان نەوەکانێان لە وێدا نیشتەجێ دەبن.

کە ئەمانەش (حمە چاوەش) و هەر سێ کوڕەکەی (پیروت و سڵیمان و عەبدواڵا) ئەمانیش لەگەڵ خۆیاندا بنەماڵەیەکی تر دێنن ، کە ئەمانەبوون ،(حەمەپیروت) موختاری تورك بووە ، (ئەحمەد پێرۆت) و (سڵیمان)یش ئەم منداڵانەی هەبوون حاجی محەمەد و قادر و حاجی فەرەج و ئەمین و عەبدوڵڵا)ش ئەم منداڵانەی هەبوو(عورەحمان)و(ئەحمەد و محمود و ئەمین و حەمە صاڵح) بە پێ ئەم بۆ چوونە یەکەم بنەماڵە هەڵەبجەی دروستکردبێ ئەم مناڵانە بوون کە ئیستا لە ناو خەڵکی شار بە (13) سیانزە ماڵەکە ناسراون

هونەری بیناسازی و قیسەری لە هەڵەبجە هەڵەبجە ، هەر لە دێر زەمانەوە شێوازی شارستانی پێوە دیار بووە ، ماڵی وەسمان پاشای.

جاف نموونەی بەرچاوی هونەری بیناسازی ئەو سەردەمەی کوردستان بووە لەو سەردەمە هەڵەبجە دوو قەیسەری تێدابووە ، قەیسەری پاشا و قەیسەری حامید بەگ کەلە ساڵی (1934)ز دروستکراوە کە بیناسازیەکی جوان دەیان دوکانی تێدابوە بۆ جۆرەها کاسپی وەکو بازرگانی

،خەیاتی ،بەزازی، شتی وردە فرۆشی ئەو دوو قەیسەرییە مەگەر لە شارە کۆنەکانی ئێران هەبووبی بینا و سەرا و پۆلیسی هەڵەبجە لە ساڵی (1930)دروستکراوە بەڵام پیش ئەوەش (سەراکۆنی) عوسمانییەکان هەبووە و پێی دەگوترا (سەراکۆنەکە)… دەکەوێتە پشت مزگەوتی جامیعە و بەسەر کانی عاشقاندا دەڕوانێ::: ئەو کاتە هەڵەبجە (500) ماڵ دەبوو، ئوتێلێك و گەراجێکی ئوتومبیلی تێدابووە ، لە ساڵی (1940) ئامێری کارەبایی هەڵەبجە رووناکی بە شار دەبەخشێت شوێنی ئو ئامێرە لە بەردەم باخی گەشتیدا بوو ، لە مزگەوتی جامیعە خەزنەیەکی ئاویان دروستکرد ناویان نا (حوشتر گەلێ) وەکو فوارە ئاوی بە دەوری خۆیدا هەڵدەدا . پاشان بە هەوڵێکی زۆر پرۆژەی ڕەسمی ئاوی هەڵەبجە لە ساڵی (1929)تەواوبوو و لە ساڵی (1924) تەلەگراف دامەزراوە

لە ناو شاری هەڵەبجە تەنها یەك ئۆتۆمبیل هەبوە پێیان وتووە (لۆریەکەی عەزە) ئەم لۆرییە بە دوو ڕۆژ ئەمسەرو ئەو سەری ئەکرد لە هەڵەبجە وە بۆ سلێمانی لە (1950) لەسەر ناوی هەڵەبجە بیروڕای جیاجیا هەن ئەڵێن کابرایەك لەو شوێنە دا لە کۆنەوە بۆچوە (هەڵۆ) یەکی گرتوە بەو شێوەیە ناوی لێنراوە (هەڵۆ بەچە) پاشان بوە بە هەڵەبجە هەندێکی تر دەڵێن ، ئەو شوێنە زۆر.

دڵگیر بووە بەهۆی باغ و بێستان و ئاو شیینایییەوە پێیان وتووە (عجب جا) لە زمانی فارسیەوە وەرگێراوە پاشان گۆڕاوە بە (هەڵەبجە) واتە جێیەکی سەرسوڕهێنەر هەندێکی تر دەڵێن . ئەو ناوچەیە باغ و بێستانی هەبووە ، درەختی (هەڵوژەی)

زۆر بووە ،بە هۆی گۆڕانکاری لە زمانی کوردیدا بووە بە (هەڵەبجە) ڕیوایەتێکی تر ئەڵێت . لە ساڵەکانی (1600تا 1615) هەڵۆخانی ئەردەڵان هەڵەبجەی ئاوەدانکردۆتەوە هەر بە ناوی خۆیەوە ناوە (هەڵۆ چە) پاشان بووە بە (هەڵەبچە) هەندێکی تر

ئەڵێن . کاتێك خەڵکی ناوچەی کرمانشان لە ڕێگەی بازرگانیەوە ڕۆشتون بەرەو (حەڵەب)ی سوریا بینیویانە کەوا ئاوهەوا ئەو ناوچەیە لە هی ناوچەی هەڵەبجە ئەچێت ،ناویان لێناوە (حەڵەبجە) واتە حەڵەبی پچوك .

شوێنی جوگرافی هەڵەبجە

شاری هەڵەبجە .دەکەوێتە باکوری ڕۆژهەڵاتی عێراق .لە سەر هێڵی درێژی (46) پلەی ڕۆژهەڵات و نێوان دوو بازنەی پانی (36_35) باکور و دەکەوێتە دووری (76)کم لە باشووری ڕۆژهەڵاتی شاری سلێمانی . (736)م لە ئاستی دەریاوە بەرزە و رووبەری خاکەکەی (1523)کم . ئاو

و هەوای مامناوەندییە . تەنیا لەوەرزی زستاندا ساردە و لەوەرزی هاویندا گەرمە ،بە شێوەیەکی گشتی لە وەرزی بەهار و پایز کەش و هەوای خۆشە و لەباری هەیە و ناوچەیەکی باراناوییە لە ساڵدا (750) ملم بارانی لێ دەبارێت سەبارەت بە لایەنی تۆبۆگرافیش دەکەویتە بەشی باشووری ڕۆژهەڵاتی دەشتی شارەزوور.
هەڵەبجە بە چەند چیاك دەوورە دراوە وەك چیا سەرکەشەکانی (سورێن ،شرام، ڕەنگین ،نەوەر،شنروێ، باڵانبۆ ،شاخی نێرگەزە جاڕ،شاخی هەورامان ،) چوار دەوری بە باغ تەنراوە ، دوو شەقامی ڕاست و چەپ شارەکە دادەنڕێت ..

بەرهەم هێنانی کشتوکاڵ
بەرهەم هێنانی کشتوکاَل و باخ و بێستاندا ،گەنم و جۆ و چەڵتو کیان چاندووە و دارە هەڵوژە و قیسی و قۆخ و سێو و هەنار و تویان ڕواندوە بەم کارە شوێنەکەیان تەواو بوژاندوەتەوە ،

هاوینەهەوارەکانی هەڵەبجە
هاوینەهەواری ئەحمەد ئاوا ، سەرچاوەی زەڵم ، گوڵان، کانی شێخ بامۆك ،تەویڵە و ئاوێسەر ، بیارە ،سەرکەن ، باوەکۆچەك، گوندی هاوار ، کانی و باخی وەزگێڵ .

ژیانی خەڵکی ناوشاری هەڵەبجە
دانیشتوانی هەڵەبجە زیاتر بە کاروباری دوکانداری ، بازرگانی ،کشتوکاڵ، کارمەندی حکومەت و ئاژەڵداری و ئیشوکاری سەرپێی و هاتوچۆی مەرز و سنورەکانی ئیران . ڕاوە ماسی بەسەر ئەبەن .
ئاینی هەڵەبجە
ئـــاینی ئیسلام و کـــاکەیی و کـــە لـــە ئیســـتادا ســـەرجەم ژمـــارەی دانیشتوانەکەی پێکهێناوە بەڵام جولەکەکان بە فەرمانی ساڵح جەبر لـــە ســـاڵی (1948)ز جولەکەکـــان ڕەگەزنامەیـــان لێ دەســـەنرێتەوە و ئەمانیش بەرەو ئیسرائیل کۆچ دەکەن ،تا ساڵی (1958) کڵێساکەیان چۆڵ ئەبێت دەکرێتە مزگەوت.

لە ڕووی ڕۆشنبیری
قوتابخانەی و تەکیە و حوجرە و خانەقاو تێدابووە ، تەکیە و خانەقا :مزگەوتی تەکیە یەکەم مزگەوت لە هەڵەبجە دروستکراوە ،بەڵام لە سەرەتادا زیاتر دەووری تەکیەی بینیوە واتا اهلی (تەسەوف) کاریان تێدا دەکرد و تەهلیلە و مەراسیمی دەروێشایەتی خۆیانیان تێدا بەڕێوە دەبرد .
حوجرە:

پێش ئەوەی هەڵەبجە ، قوتابخانەی تێدا بکرێتەوە .تەنها هێیەکی فێربوونی خوێندەواری حوجرو تەکیە و مزگەوتەکان بووە ، هەتا ئیستاش دەووری ئەم دەزگیانە لە فێربوونی زانستە شەرعیەکاندا ئاشکراو دیارە ،کاتی خۆی ئەوەی دەچووە حوجرە نەك هەر خوێندەواری بەڵکو فێری زانستی شەرعیش دەبوو.

قوتابخانە :

سەبارەت بە دامەزراندنی قوتابخانە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی (1919) یەکەم قوتابخانەی کوڕان دامەزراوە .کۆمەڵی لە خەڵکی شار (کۆمەڵەی ئیمانەی مەکتەبی هەڵەبجە)دروستدەکەن کە (ئەحمەد موختار جاف) یەکێك بووە لە ئەندامانی و لە کەناری شارەوە پارچە زەوی یەکی خۆی بۆ ئەم مەبەستە پێشکەش کردووە دوایی قوتابخانەکە ناوی دەکریت بە (سیروان) .

یەکەم قوتابخانەی کچانیش لە ساڵی (1922)ز دروستکراوە مامۆستا و بەڕێوەبەرەکەی (ماموستا نەعیمە)بووە ، یەکەم ناوەندیش لە ساڵی (1945) ز کرایەوە پاشان قوتابخانەی تێکەڵاو کرایەوە بە ناوی (موختەڵەت) لە ساڵی (1951) کچانیش بەڕێژەیەکی کەم تیایدا دەیانخوێند.

کیمیابارانی هەڵەبجە

جینۆسایدی نەورۆزی ساڵی (16/3/1988) لە هەڵەبجە کە مەزەنە دەکرێت (4000 بۆ 7000) ژن ،منداڵ و پیاوی کورد لە لایەن ڕژێمی ئەوسای عیراقەوە بە کۆمەڵ کوژران ، ئەم شاڵاوە بێ بەزەییانەترین هێرشی کیمیاوی بوو بۆ سەر خەڵکی مەدەنی لە مێژووی تازەی جیهاندا .

هەڵەبجە ئەمڕۆ هاوتای هێرۆشیما و ناکازاکییە ، ئەم توێژینەوە یە بۆ وێنەیە بەو و چۆنییەتیی گواستنەوەی تراوما بۆ گێشەیەکی (PTSD) مانایەی کە باس لە دیاردەی تری دونیا دەکات ، توێژینەوەکە کۆمەکێکە بۆ ئەو گۆڕەپانە تازە یە لە تراوماتۆلۆژیادا.

لێکۆڵینەوەکە شیکردنەوەیەکی چەندایەتییە لەسەر بەربڵاوی لە هەردوو شاری .

هەڵەبجە و سلێمانیدا .

110 کەس بەشداریی ئەم توێژینەوەیان کردووە ئەم ئامرازەی بۆ ئەندازەگیری بەکارهاتووە ،پرسیاری کردووە ،پرسیاری Impact of Event Scale ناوی 2 – لە شاری PTSD سەرەکی ئەم توێژینەوەیە لێکۆڵینەوەیە لە بارەی بەربڵاویی هەڵەبجە ،بە بەراوردکردن لەگەڵ شاری سلێمانی کە بەر شاڵاوی کیمیاباران نەکەوتووە.

هەڵەبجە بوون بە قەزاو بە پارێزگا

لە ساڵی (1889)ز لە سەردەمی عوسمانیدا کراوەتە قەزا وە عوسمان پاشای جاف بووەتە یەکەم قایمقامی هەڵەبجە، لە شارەکەدا چەندین کەس فەرمانڕەوایان کردووە . دیارترییـنیان(خاتوو عادیلەخانم) کە هاوسەری عوسمان پاشای جاف ، و دایکی
ئەحمەد موختار جاف)و (تاهیربەگی جاف)بووە کە لە دوای مردنی هاوسەرەکەی دەسەڵاتەکانی ئەوی وەرگرتووە عادیلە خانم لە ناوچەکەدا ژنێکی ناودار بووە و خزمەتی زۆری کردووە لە ئاوەدانکردنەوە و پێشخستنی شارەکەدا : لە (5/2/2015) یاسای دامەزراندنی پارێزگای هەڵەبجە و ئەنجومەنی پارێزگا کە دەرچوە لە (13/3/2014) لەلایەن سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیرانی حکومەتی هەرێمی کوردستان (نێچیروان بارزانی) بڕیاری بە پارێزگابوونی هەڵەبجە ئیمزاکرا وە بڕیاری دەست بەکاربوون (1/6/2016)ز پارێزگار و هەردوو جێگرەکەی دەستبەکاربوون بەلام تا ئیستا نەتوانراوە ئەنجومەنەکە پێکبهێنرێت :
(عەبدوڵا نەورۆڵی) بووەتە یەکەم پارێزگاری هەڵەبجە

نوسینی :: جوتیار کمانگر

گۆڕان چی بکات … ڕێبیین نەریمان

ئەو زوڵم و ناعەدالەتییە کۆمەڵایەتی و دابەش کردنی داهاتی وڵات بەنایەکسانی و سەیرکردنی هاوڵاتیان بە پلەی جیاواز ، شەقام بە زاری ودەنگی گەیوشتبووە لوتکە و نارەزای خەڵک بە دوای هێزێکی نوێدا دەگەڕا کە خۆی تێدا بەرجەستە بکات تا مافەکانی بەدەست بهێنێتەوە ، کە لەجیابوونەوەی نەوشیروان موستەفا و هاورێکانی لە یەکێتی گەڵاڵەبوو خۆی لە بزووتنەوەی گۆڕاندا دەزیبەوە .

پاش ململانێیەکی سەخت و قورس لەگەڵ دەسەڵات و هێزی فەرمانڕەوا و بەڕێوە کردنی چەند ساڵێک بە ئۆپۆزسیۆن و بەشداری دەسەڵات و هەوڵدان بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان و بە سیستەمکردنی دامودەزگاکانی دەوڵەت

و بنەبڕکردنی کێشەکان و دەستخستنە سەر کێشەکان جەوهەریەکان ،
هێزە فەرمانڕەوا لۆکاڵیە ئیقلیمیەکان تا ئاسیێکی زۆر خراپ
دژایەتی بزووتنەوەی گۆڕانیان کردو هاوڵاتیانیان کردە ئامانج
چونکە هاوڵاتیان و کەسانی سیفڵ داینەمۆو بزوێنەری بزووتنەوەی
گۆڕانن کە چەندین قەیرانی قورس و بارگرانیان بەسەر هاوڵاتیانەوە
دروست کرد .
بزووتنەوی گۆڕان لە قۆناغی ئۆپۆزسیۆندا توانی میللەت بە
ئاگابێنێتەوە و سەرکەوتوبوو پاشان لە قۆناغی چونک□ د□سەڵات و جێ
بەجێ کردن دا زۆر بە خێرای ڕێگری کرا لە ئامانجەکانی
بزووتنەوەکەو هاوڵاتیان چونکە هەنگاوەکان ئاراستەیەکی درووست و
باشی هەبوو کە بەودەسەڵاتە گەندەڵە قوبوڵ نەدەکرا لە تەواوی
ڕووداوەکا ن و ململانێ ناوخۆییەکانی کوردستان دا یەکێتی و پارتی
بە یەک هێند و ئاراستە دژایەتی گۆڕانیان کرد .

لە دوای ڕێکەوتنی گۆڕان و یەکێتی کە تائێستا حبری سەر کاغەزە
دەکرا هەندێ ئامانجی گەورەی لێبەدی بێت بە کاتێکی کەم بەڵام
هێندەی تر هاوڵاتیان بێ ئومێد کرد کە یەکێتی دەستبەرداری
بەرژەوەندیەکانی نا بێت .
هەروەها نزیک بونەوەی یەکێتی لە پارتی و زیندوکردنەوەی ڕێکەوتنی
ستراتیجی گەڕاندنەوی هیواکانە بۆ خاڵی سەرەتا و خۆ ئامادەکردنە
بۆ میراتگیری کوردستان لە نێوان بنەماڵەی تاڵەبانی و بەرزانی دا
.

ڕووداوەکان و گۆڕانکاریەکانی دوای شەڕی موسڵ زۆر خێرایە کە د□ بێت
هەموو لایەنەکان خۆیانی بۆ ئامادە بکەن گۆڕان وەک هێزێکی
مەدەنیانەی سەردەم کە خاوەنی هێزێی سەربازی ومیلیشیا نیە و د□ بێت
لەسەر هەمان ڕێڕەوی خۆی بمێنێتەوە دوور لە درووستکردنی هێزی
سەربازی کە گەورەترین دەسکەوتی گۆڕانە لەژێر ئەو فشارە زۆرەی
ڕابردوودا لە ڕێڕەوەکەی لای نەداوە، دەکرێت هەوڵە دیبلۆماسیەکانی
زیاد بکات لەگەڵ ووڵاتانی خۆرئاوادا هەروەها لەسەر ئاستی ناووخۆ
پاپەندبوونی خۆی بە ئامانجەکانی دووبارەبکاتەوە و ڕوونکردنەوەی
زیاتر بدات لەسەر ڕووداوەکان بۆ خەڵکی کە ئەمڕۆ لە دڵەڕاوکێیەکی
زۆردایە ، گۆڕان سەربەخۆ بمێنێتەوە و خۆی بۆ ئایندە ئامادە بکات
و دوور لە یەکیتی کە ئەمڕۆ لە بارێکی نا جێگیرو شەقبوون لە
دوڕیانێکی مەترسیداردایە دەیەوێت گۆڕان بەکاربهێنێت بۆ
بەهێزکردنی پێگەی خۆی و وەک کارتێکی سوتاو بە فشار بەکاریبهێنێت
بەرامبەر پارتی تا دەسکەوتی زیاتری هەبێت لە میراتگیری کوردستان

.

هیچ کاتێک بەرنامە و پەیڕەوی بزووتنەوەی گەلان لەگەڵ پەیڕەوی خیانەت و گیرفان پڕکردنی یەکێتی و پارتیدا نایەتەوە کە هەرچی درووشم و ووتاریانە تەنها ڕووکەشە و لە ڕەفتار و هەنگاوناندا ئڕاستەیان پێچەوانەی هەنگاوی گەلانە کە یەکێتی و پارتی لە پرەنسیپ و ڕووخساری حیزبی کوردی چونەتە دەرەوە و ئەمڕۆ ئەرکن بەسەرشانی میللەتەوە .

دەمەوێت بڵێم کوردستان دابەشبووە بەسەر دوو بەرەدا بەرەی گەل کە ئەمڕۆ لەژێر فشارێکی ئابووری سەختدایە ولەکۆتایدا سەردەکەوێت کە گەلان نزیکە لەوەی ، بەرەی دەسەڵات کە یەکێتی و پارتی تەواوی جومگەکانی دەسەڵاتیان بە دەستەوەیە خاوەنی شکستێ یەک لەدوا یەکەکانی کوردستانن لە ڕووی گەندەڵی و کارگێری و حوکمڕانیەوە

ئایا دۆناڵد ترامپ تیرۆر دەکرێت؟ … تاهیری حاجی حەسەن

ڕەنگە ووروژاندنی پرسیارێکی وا،وەک پرسیارێکی شێتانە بێتە بەردیدی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی،لەوەی بۆچی ترامپ تیرۆر بکرێت؟یان گەر کارێکی وا کرا کە دەستی دەبێت تێیدا؟

ترامپ،هێندەی قەیرانی دارای ساڵی 20088 چۆن گشت جیهانی هەژاند،بەو شێوەیش ئەمیش جیهانی هەژاندوەو بومەلەرزە ئاسا کەی جیهانی خستۆتە بەردەم ڕاچەنینەوە،چ دەستەکانی دەوڵەتی ئەمریکا بن چ دوژمنەکانی ئەو دەوڵەتە بن. بڕیارە سەیرو سەمەرەکانی ترامپ هەروەک کارێکی چاوەڕوان نەکراو بینراوە،دەرگا داخستن بەسەر خەڵکانی ئەو وڵاتانەی لەژێر شوناسی وڵاتی ئیسلامیدان بە چونیان بۆ ئەمریکا،دروست کردنی دیواری ڕێگریکردن لەهێزی کاری مەکسیک بەنێو ئەمریکا. بەرزکردنەوەی باج لەسەر ئەوکۆمپانیا ئەمریکایانەی لەدەرەوەی ئەمریکا سەرمایەگوزاری دەکەن و نایانەوێت بگەڕێنەوە بۆ نێو وڵاتی ئەمریکا. کێشەدروست کردن بۆ پەیوەندیەکانی لەگەڵ وڵاتانی ئەوروپادا،کشانەوەی ڕێکەوتنامەی ئەودیو دەریا لەگەڵ وڵاتی چین و لێک هەڵوەشاندنەوەی ئەو پەیوەندیە ئابوری و سیاسیە

جۆراوجۆرانەی دەوڵەتی ئەمریکاو شەریکاتە زەبەلاحەکان لەدەورەی ڕابردودا بنیاتیان ناوە لەگەڵ چواردەوری خۆیاندا.

گەرچی سەرکەوتنی ترامپ بەلای کورسی سەرۆکایەتی لەژێر گومانێکی گەورەدایەو دەنگی ناڕەزایەتی زۆری لەسەر دروست کرا، بەڵام هەرچۆنێک بێت، زۆرێک لەمرۆڤەکان گەشتونەتە ئەو بڕوایەی کەسندوقی دەنگدانەکان تەنها بەچاو بەستی کۆمەڵگەکانە، ئەگەرنا، ئەوا ئەوە هێزێکی ترە کەنادیارەو لەپشتی پەردەوەیە کەبڕیار دەدات کێ بچێتە سەر کورسی سەرۆکایەتی. ئەو هێزەش دامودەزگا هەواڵگریەکان و بەرژەوەندیەکانی هێزی شەریکاتە زەبەلاحەکانە، بەتایبەتیش لەوڵاتانی دەوڵەمەندی گەشەسەندوی پیشەسازیدا. ترامپ واپێدەچێت زۆرتر ئەو دوو لایەنەی پشتی پەردە ڕەگیان بەخۆش کردبێت تا ببێتە سەرۆکی یەکێک لەزلهێزترینی نێو زلهێزەکانی جیهان.

دەوڵەتی ئیمپریالیستی ئەمریکا، کەی ئەو مێژووەی کە کردەتەوە ئەو هێزە زەبەلاحە ئابوری و سەربازیەی هەیەتی، بەرهەمی ملهوڕی ئەو چینە دەسەڵاتدارە چەوسێنەرەی بووە، بۆیە ئێستا کارێکی وائاسان نابێت، ئەمریکا لەڕێی سیاسەتەکانی ترامپەوە توشی دابڕان و بەرەو خوارەوە بونەوە بکرێتەوە. ئەگەر ترامپ و ئەو دەستەی لەگەڵیدایە نەتوانن سیاسەت و هەیمەنەی ئەمریکا زیاتر ببەنە سەرەوە لەڕووی نێونەتەوەییەوە وەک بۆ ڕکابەرەک ئەمریکا نەمێنێتەوە، ئەوا هیچ دوور نیە، لەلایەن دەستەکی شاراوەی پشت پەردەوە لەناوببرێت، چونکە چوارساڵی زۆرە بۆ ئەم سەردەمە گۆڕ لەنێو کایەسیاسیەکاندا دەوڵەتی ئەمریکا بەرەو مایەپوچی ببرێت لەبەرانبەر ڕکابەرەکانیدا کەڕوسیاو چین و وڵاتانی دیکەی ناوچەکەن.

جەنگە ماڵوێرانکەرەکانی ئەم سەردەمە، کەدیسان بەرهەمی نێوقەیرانە دارای و ئابوریەکانی نێوخودی سیستەمی سەرمایەداری جیهانین و دەیان ملیۆن مرۆڤی لەوڵاتانی جەنگ گرتودا ئاوارە کردوەو ملیۆنان مرۆڤی سیڤیلیش کوژراون، تەچوی جەنگەکانیش دیسان لەسەر شانی کۆمەڵگە بندەستەکانی ئیمپریالیزمی جیهانین، تادێت ئاستی هەژاری و بێکاری دەچێتە سەرەوەو بێچارەسەری خودی سیستەمی سەرمایەداریش لەنێو ململانێکانی نێو قوتبە جیاوازەکاندا، بەخێی هێندەیتر ئاستی هەژاری و بێکاری بردەتە سەرەوە. لەلایەکیتر، هەڕەشەی لەبن نەهاتوی شەریکاتە نێونەتەوەییە زەبەلاحەکان بە داگیرکردن و وەدەست خستنی قازانج و ساغ کردنەوەی کاڵا جۆربەجۆرەکانیان، تادێت هەلومەرجێکی وادەخوڵقێنێت، کەزیاتر بەنی بەردەوامیدان بەجەنگ دەبەخشێت. لەم نێوەدا، بەئەوەی ڕێگری بکرێت لەهاتنەمەیدانی بزوتنەوەی کرێکاری و

بزوتنەوە دژی جەنگیەکان،دەوڵەتان دەن و برەو بە باڵی ڕاستی ڕاسیزم پەرست دەدەن. ترامپ بەخۆی یەکێکە لەو بانگەشەکەرانەی زۆر بەشەرمانە لەهەوڵی بردنە سەری ئەو بزوتنەوەیەدایە، تادەگاتە پارتە ڕاست ڕەوەکان لەوڵاتانی ئەوروپادا. وەک ووتم بێچارەسەری مانەوەی دەوڵەتی سەرمایەداران بە پێشکەش کردنی بێکاری و هەژاری، بەناچاری ئەوان دەن و برەو بەو ڕێگە پیسەی ڕاسیزم و فاشیزم دەدەن. لەکاتێکدا هەرخۆیان لە بیریان دەچێت،کەهەلومەرجێکی مادی وابەرهەمهێنراوە،چیتر،خودی سەرمایە،هیچ کونجێکی ئەم سەرزەمینە نەماوە دەستی بۆ درێژنەکرد بێت و کۆی سنورە وەهمیەکانی تێک نەشکاند بێت،دیارە لەڕێی شەریکاتە زەبەلاحەکانیانەوە. ئاخۆ گەر باڵی ڕاسیزم بچێتە سەروە وەک سەردەمی هیتلەر لە ئەڵمانیادا،ئەوکات بەرژەوەندی و هەیمەنەی شەریکاتە زەبەلاحەکان چی بەسەردێت؟ ئاخۆ ئەوان ئامادەن واز لە بەرژەوەندیەکانیان بهێنن و هەریەکەو ڕوو لە نیشتیمانی خۆی بکات؟ بێگومانم لەوەی جارێکیتر وەرچەرخانەکان بە دواوە ناگەڕێتەوەو کۆی جیهانگیریەک کە بەرژەوەندیە چینایەتیەکانی دەوڵەتانی سەرمایەداری بەرهەمیان هێناوە،خۆبەخۆ هەلومەرجێکی وایشیان هێناوەتە کایەوە کەجیهانیبونەکە هێندەیتر تۆختر دەبێتەوە.

دیارە باڵی ڕاستی سیستەمی سەرمایەداری جیهانی لەنێو تەنگەژەیەکی قورسدایەو لە بەردەم هەڕەشەی خودی چینە بەرهەمهێنەرەکەدایە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆیش بێت،بۆیە پەنا بۆ گەشەکردنی پارتە ڕاسیستەکان دەدرێت،بەڵام مێژووی ئەم وڵاتانەی ڕۆژئاوا،خاوەنی بزوتنەوەی جۆراوجۆری سۆسیالیستی و کرێکارین و کۆمەڵگەکانیان وابەئاسانی ناچنە ژێرباری خواست و بەرژەوەندیەکانی بەرەی ڕاست ڕەویانەوە. ئەوەی دەمەوێت، تەئکیدی لە بکەمەوە،خودی ئەو ناونیشانەیە،کەئاخۆ ترامپ لەسەر ڕیتمی ئەم شەقاوە چیەتیەی بمێنێتەوە دەتوانێت تاچوارساڵی ئایندە ئایندەی سیاسی و ئابوری دەوڵەتی ئەمریکا بەهەیمەنەتەکەیەوە بپارێزێت یان گەر تیرۆری نەکەن ئەوا پێدەچێت فەشەلێکی گەورە بەسەر مێژووی ئەو دەوڵەتە چەوسێنەرەدا بهێنێت؟ دیارە گەر کارێکی وایش بکرێت، بێگومان هەر لەژێر دەستی خواست و بەرژەوەندیەکانی ئەو گروپانەدا دەبێت کەهەیمەنەیان هەیە بەسەر بڕیارو ئایندەی سیاسی و ئابوری دەوڵەتی ئەمریکاوە.ئەو گروپانەیش ئەوانەن کەنابینرێن و لە پشتی پەردە ڕەشەکانەوەن.

تاهیری حاجی حەسەن

02/02/2017

مەلا حەسیب دەبێت دادگایی بکرێ و سزا بدرێ لەسەر تەکفیر و لایەنگری لە داعش

مەلا حەسیب پێشنوێژ و وتارخوێنی مزگەوتی مەلا ڕەسول لە سلێمانی لەمیانی راپۆرتێکی بی بی سی فارسیدا، دەربارەی ئەو موسڵمانانەی بونەتە زەردەشتی وتویەتی”ئەگەر حوکمەك هەبێت کە دەسەڵاتی ئیسلامی بیکات ئەوا دەبێ حوکمی خوا جێبەجێبکات، دەبێ سێ ڕۆژ دەرفەت بدرێتە ئەوانە، ئەگەر پاشگەزبونەوە و لەو ئایینە نوێیە خۆیان بەبەری کرد ئەوە زۆر باشە، بەڵام ئەگەر لە ئایینە نوێیەکە ئیدی بۆ نمونە زەردەشتی بێت یان هەر ئایینێکی دیکە جگە لە ئیسلام، نەگەڕانەوە، ئەوا ئەوانە هەڵگەڕاوەن و دەبێ بکوژرێن و حوکمیان ئیعدامە”.

ئەم قسانەی مەلا حەسیب بەئاشکرا هاندانە بۆ کوشتن و تەکفیرکردنی هاوڵاتیانی کوردستان کە وازیان لە ئاینی ئیسلام هێناوە و بیروباوەڕ و ئاینی تر هەڵدەبژێرن. ئەمە هەمان ئەو بڕیارانەیە کە لەسەر دەستی ڕژێم و حزبە ئیسلامیەکان هەزاران خەڵکی سەر بە ئاین و بیروڕای جیاواز لە ئیسلام پێ ئیعدام دەکەن ، هەروەک ئێران و سعودیە و داعش. ئەوانەی داوای سەپاندنی شەریعەتی ئیسلامی دەکەن بەسەر دەستور و یاساکاندا لە کوردستان ،وەک مەلا حەسیب خوازیاری کوشتن و قەتڵ و عامی هەمو ئەو کەسانەن کە لە کوردستان ملکەچی یاسا و دەسەڵاتی ئیسلامیەکان نابن.
هەربۆیە مەلا حەسیب ڕاشکاوانە دیفاع لە داعش دەکا و لە بەشێکی قسەکانیدا بۆ بی بی سی فارسی دەڵێ “بەشێك لە کردەوەکانی داعش بۆ گونجاو دەزانێت لەگەڵ ئاینی ئیسلامدا و دەڵێت کە بەشێك لە کردەوەکانیان وەك نوێژ، ڕۆژو و پیادەکردنی شەریعەتی ئیسلامی لە کۆمەڵگەدا هاوتایە لەگەڵ ئاینی ئیسلامدا و بەشێکە لە ئایین بەڵام بۆ بڕوای ئەو داعش لە کارەکانیدا خاوەن حیکمەت نییە “.کەواتە ئەم

مەلایە خوازیاری ئەوەیە کە داعش شەریعەتی ئیسلامی بە حیکمەتەوە جێبەجێ بکا تا بتوانێ بمێنێتەوە . هەر کەسێک دوای ئەو هەمو کوشتارەی یەزیدی و مەسیحی و هەزاران ژن و پیاو و لاو و مناڵ کردەوەکانی داعش بە گونجاو بزانێت بێگومان خوازیاری ئەوەیە کە لە کوردستان هەمان حوکمی ئیسلامی داعش دامەزرێنێ تاکو بتوانێ لەماوەی ٣ ڕۆژدا کوشتاری زەردەشتیەکان و هەمو ئەو کەسانە بکات کە باوەڕیان بە ئیسلام نیە.

ناوەندی سەکولار لە کوردستان بەردەوام داوای “قەدەغەکردنی هەموو جۆرەکانی توندوتیژیو تەکفیر لەڕێگەی بەکارهێنانی هەر دامودەزگایەک بێت بە دامودەزگا ئاینییو شوێنە ئاینیەکانیشەوە.” دەکات و هەربۆیە بەئەرکی دەزگا بەرپرسەکانی شاری سلێمانی دەزانێ کە ئەم مەلا حەسیب بدەنە دادگا و بەسزای هاندانی کوشتن و هێرشکردنە سەر بیروڕا و لایەنگری لە داعش. هاوکات پێویستە خەڵکی ئازادیخوازی کوردستان دژی ئەم بانگخواز و مەلایانەی بەردەوام هانی کوشتن و توندوتیژی و ڕق دەدەن ناڕەزایەتی دەربڕن و ڕێگا نەدەن ئەم کۆنەپەرستی و دەنگە دژی ئازادیە زاڵ ببێ لە کوردستاندا. ڕاوەستانەوە دژ بە ئەم مەلایە و هاوشێوەکانی خەڵکی کوردستان لە بەڕای گەشە و دەسەڵات پەیداکردنی کۆنەپەرستی ئاینی دەپارێزێ کە ئەمڕۆ ناوچەکەی کردەتە دۆزەخ بۆ خەڵکی ئازادیخواز و ڕوخساری مەدەنیەتی کۆمەڵگای وێرانکردوە.

ناوەندی سەکولار لە کوردستان

بەشەرمەوە ماچم دەکا … ستار ئەحمەد

ئەمشەو درەنگ
وەك دوا ساتی
عومری جوانیی بەفیڕۆچووم
شاتوویەکی هەڵوەریوم
لە کەناری جوودایدا

بەرەو ناخی سووتان رۆچووم
عەشقێك لەلاتەی چۆلەكەو
شاب□ی چرپەی هەور دەچێ
بەهێمنی لەرۆحمەوە
بەرەو هەناسەم هەڵدەچێ
هەموو شتێك
بۆنی پاكیتی گرتووە
پرسیارو سۆراخی ژینت
دوو دەستی رەش هەڵگەراون
بەرۆكی ناخمیان گرتووە
بۆ كوێ بڕۆم
نیگات لەدیدەم نا بڕێ
ئەم عەشقەی تۆ
چەقۆی ملی ئیسماعیله
بەشەرمەوە ماچم دەكاو
سەرم نا بڕێ